1МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ БАШКОРТОСТАН

МКУ отдел образования МР Учалинский район РБ

МБОУ СОШ имени героя Советского Союза Сунагатуллина Жавдата Гумурзаковича с.Имангулово муниципального района Учалинский район

РАССМОТРЕНО

на заседании ШМО учителей гуманитарного цикла

__________ Янтурина Г.А.

Протокол №1
«29»августа 2025г.

СОГЛАСОВАНО

Заместитель директора по УВР

__________ Хисамова Э.Р.

УТВЕРЖДЕНО

Директор школы

__________ Ахмедьянов Д.Р.

Приказ № 24 от
от «29»августа 2025г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА
(ID 512713)

учебного предмета «Башкирская литература. Базовый уровень»
для обучающихся 5-11 классов

с.Имангулово – 2025

1МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ БАШКОРТОСТАН

МКУ отдел образования МР Учалинский район РБ

МБОУ СОШ имени героя Советского Союза Сунагатуллина Жавдата Гумурзаковича с.Имангулово муниципального района Учалинский район

РАССМОТРЕНО	СОГЛАСОВАНО	УТВЕРЖДЕНО
на заседании ШМО учителей гуманитарного цикла	Заместитель директора по УВР	Директор школы
________________________	____________________________	________________
Янтурина Г.А.	Хисамова Э.Р.	Ахмедьянов Д.Р.
Протокол №1 «29»августа 2025г.		Приказ № 24 от от «29»августа 2025г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА
(ID 512713)

учебного предмета «Башкирский литература. Базовый уровень»
для обучающихся 5-11 классов

с.Имангулово – 2025

5-се класс өсөн башҡорт әҙәбиәтенән эш программаһы.

Эш прогаммаһы 68 сәғәткә бүленгән (аҙнаға 2 сәғәт).

Аңлатма яҙыу

Әҙәбиәт.

Уҡыусыларҙың белем кимәленә талаптар

1. Уҡытыусы уҡыған йәки һөйләгән, үҙең уҡыған тексты аңлай алыу;
2. Уҡыған әҫәр, картина, экскурсия, ҡараған фильм буйынса әңгәмәлә ҡатнашыу;
3. Предметты, күренеште элементар рәүештә һүрәтләү, уға үҙ мөнәсәбәтеңде белдереү;
4. Хәбәр, һорау, өндәү һөйләмдәрҙе, поэтик әҫәрҙәрҙе дөрөҫ интонация менән һөйләү;
5. 8 – 10 шиғырҙы яттан тасуири һөйләй белеү;
6. Тексты шыма, аңлы, дөрөҫ, тотош һүҙләп уҡыу, логик баҫымдарҙы, паузаларҙы дөрөҫ әйтеү; тасуири уҡыу; тексттың өлөштәренә, иллюстрацияларына исем биреү, өҙөк буйынса план төҙөү; текстан аңлашылмаған һүҙҙәрҙе, һүрәтләү, тасуирлау сараларын табыу, мәғәнәләрен аңлатыу, һүҙлектәр менән эш итеү;
7. Хикәйә, әкиәт, мәҡәл, йомаҡ жанрҙарын практик айыра белеү;
8. Ҙур булмаған һөйләмдәрҙе күсереп һәм яттан яҙыу; текст, күҙәтеүҙәр йәки экскурсия буйынса һорауҙарға яуап яҙыу; бер телдән икенсе телгә тәржемә итеү;
9. Өйрәтеү характерындағы изложение, иншалар яҙыу; яҙғанды элементар формала камиллаштыра алыу.

Туған (башҡорт) телен өйрәнеү өсөн уҡыу – уҡытыу методик ҡулланмалар.

1. Ғафаров Б.Б. Әҙәбиәт уҡытыу методикаһы. – Өфө: Китап, 2008.
2. 5-9 кластарҙа башҡорт телен уҡытыу методикаһы. Аҙнағолов Р.Ғ. һ.б. Өфө: Китап,1996.
3. Башҡорт теленән урта мәктәп, гимназия, махсус урта белем биреүсе уҡыу йорттары уҡыусылары өсөн күргәҙмә әсбап. – Өфө, 2005.
4. Башҡорт әҙәбиәтенән урта мәктәп, гимназия, махсус урта белем биреүсе уҡыу йорттары уҡыусылары өсөн күргәҙмә әсбап. – Өфө, 2005.
5. Башҡорт әҙәбиәте буйынса аудio-видеоәсбап. – Өфө: Башҡортостан Республикаһының Мәғариф министрлығы, 2005.
6. Башҡорт теле. 5 – 6 кластар өсөн электрон дәреслек.
7. Аслаев Т. Х., Атнағолова С.В. Телмәр үҫтереү буйынса сюжетлы картиналар.-Өфө: Китап, 1996

8. Башҡорт теле грамматикаһы таблицаларҙа. Фонетика. Морфология. – Башҡортостандың бәләкәй даһийы. Өфө : «Эдвис» уҡытыу – методика үҙәге, 2008.

Материаль – техник ҡулланмалар.

– телевизор
– видеомагнитофон
– DVD плеер
– компьютер
– принтер

Төп һәм өҫтәлмә әҙәбиәт.

1. Башҡорт әҙәбиәте: уҡытыу туған (башҡорт) телдә алып барылған дөйөм белем биреү ойошмаларының 5-се класы өсөн дәреслек-хрестоматия. М.Х.Иҙелбаев, М.Б.Юлмөхәмәтов, Ә.М.Сөләймәнов, З.И.Ҡазыева. Өфө: Китап, 2020.
2. Ғәбитова З.М. Телмәр үҫтереү дәрестәре. – Өфө: Китап, 2009.
3. Башҡортса – русса мәҡәлдәр һәм әйтемдәр һүҙлеге. – Өфө: Китап, 1994.
4. Әүбәкирова З.Ф., Әүбәкирова Х.Е., Дилмөхәмәтов М.И. Мин башҡортса уҡыйым – Өфө: Китап, 2007.
5. Башҡорт теле таблицаларҙа, схемаларҙа һәм ҡағиҙәләрҙә. Әүбәкирова З.Ф.– Өфө, 2006.
6. Тел төҙәткестәр, тиҙәйткестәр, һанамыштар. Төҙөүселәр: Иҫәнғолова Ә.Ф., Дәүләтҡолова Г.Ш. – Өфө: Эшлекле династия, 2008.
7. Журналдар: «Башҡортостан уҡытыусыһы», «Аҡбуҙат», «Аманат».
8. Ял минуттары өсөн күнегеүҙәр. Методик ҡулланма. Төҙөүселәр: Иҫәнғолова Ә.Ф., Дәүләтҡолова Г.Ш. – Өфө: Эшлекле династия, 2008.

Әҙәбиәт фәнен өйрәнеүҙең төп маҡсаттары булып түбәндәгеләр тора:

-донъяға гуманистик ҡарашы, милли үҙаңы һәм дөйөм Рәсәй гражданлығы үҙаңы , патриотизм тойғоһона эйә булған, рухи үҫешкән шәхес формалаштырыу;
-интеллектуаль һәм ижади һәләтлеген үҫтереү;
-әҙәби әҫәрҙәрҙе уҡыу һәм анализлау, һүҙ сәнғәтенең образлы фекерләүгә нигеҙләнеүен, художестволы форма һәм йөкмәтке берлеген, сәнғәттең тормош менән бәйле, тарихи булыуын аңлауы;
- художестволы тексты уҡыу, комментарий биреү, анализлау күнекмәләрен этап менән эҙмә - эҙлекле формалаштырыу;
- художестволы текста йәки башҡа теләһә ниндәй телмәрҙә һалынған мәғәнәләрҙе аңлау алгоритмдарына эйә булыу, үҙеңдең тексыңды төҙөү, уҡылған әҫәр тураһында шәхси баһаңды һәм фекереңде еткерә белеү;
- дөйөм уҡыу күнекмәләренә һәм универсаль уҡыу эшмәкәрлегенә эйә булыу (эшмәкәрлектең маҡсатын билдәләү, уны камиллаштырыу, библиографик

эҙләнеүҙәрҙе тормошҡа ашырыу, төрлө сығанаҡтарҙан кәрәкле мәғлүмәттәрҙе табыу һәм уны эшкәртеү, интернет менән файҙаланыу һ.б.)

3)"Әҙәбиәт" фәне "Филология" белем биреү өлкәһенә ҡарай.

4)Башҡортостан Республикаһының башҡорт телендә уҡытылған дөйөм белем биреүсе мәктәптәр өсөн йыллыҡ уҡыу планы әҙәбиәтте түбәндәгесә уҡытыуҙы күҙ уңында тота: V класта - 70 сәғәт, аҙнаһына - 2 сәғәт . Был сәғәттәр федераль компонент сәғәттәре иҫәбенән алынды.

2. "Башҡорт әҙәбиәте" фәнен өйрәнеү һөҙөмтәһендә уҡыусы белергә тейеш:

Шәхси сифаттар:

1.Үҙ милләтен, Ватанын, тыуған яғын яратыу;

2.Этник һәм милли сығышын таныу:

-үҙаллылыҡҡа, белем алыуға етди һәм яуаплы ҡарау;

-мәктәп һәм мәктәп йыһаздарына , уҡыу әсбаптарына һаҡсыл ҡарау;

-һаулыҡты нығытырға һәм һаҡларға;

-атай-әсәйгә, тиҫтерҙәренә иғтибарлы һәм ихтирамлы булырға;

3.Ғаилә һәм йәмғиәт ҡиммәттәрен ихтирам итеү, үҙ аллы эшләү һәм үҙ эштәренә яуап бирергә әҙер булыу.

4.Ҡыҙыҡһыныусан, әүҙем булыу һәм донъяны танып белергә ынтылыу.

5.Динамик үҙгәреүсән һәм үҫтерешле донъяла үҙенең социаль ролен аңлау.

6.Әхлаҡ, социаль ғәҙеллек һәм ирек хаҡындағы ҡараштар нигеҙендә үҙ аллы үҫешкә һәләтле булыу.

7.Һәр саҡ этник тойғолар, ихтирамлылыҡ һәм эмоциональ- әхлаҡ һәм икенсе кешеләрҙең тойғоларын уртаҡлаша алыу.

8.Өлкәндәр һәм тыңдаштәре менән төрлө социаль хәлдәрҙ аҡыллы хеҙмәттәшлектең кәрәклеген аңлау һәм бәхәсле хәлдәрҙән сыға белеү.

9.Сәләмәт булыу һәм төрлө шарттарҙан хәүефһеҙ сығыу ҡағиҙәләрен үтәү.

Метапредмет һәләттәре:

Уҡыу эшмәкәрлегенең универсаль алымдарын үҙләштереү (танып белеү, регулятив һәм коммуникатив).

1.Уҡыу күнекмәләре нигеҙҙәрен белеү, үҙенең эшмәкәрлеген ойошторорға һәләтле булыу.

2.Үҙенең уҡыу эшмәкәрлегенең нигеҙҙәрен проектлау, баһаларға һәләтле булыу, уңышҡа өлгәшеүҙең эффектив юлдарын билдәләй белеү;

-уҡыу процессына яуаплы ҡарашлы булыу, маҡсат ҡуя. эште планлаштыра , уҡыу мәсьәләләрен сисә белеү;

-әҙәбиәт буйынса теге йәки был яҙыусы һәмхудожестволы әҫәр буйынса

кәрәкле мәғлүмәт туплау, әҙерләнеү эше алып барырға,уның буйынса презентация эшләй белеү;

-билдәле кимәлдә башҡорт теленең лексик-фразеологик минимумын үҙләштереү һәм телмәрҙә ҡуллана
белеү.

3.Үҙенең йәш
мөмкинлектәренән сығып компьютер грамоталылығына эйә булыу, кәрәкле мәғлүмәт йыйыу, анализлау, эшкәртеү маҡсатында Интернетҡа сыға белеү, тексты баҫыу, уны төҙәтә һәм техник эшкәртә белеү.

4.Аңлы уҡыу күнекмәләрен үҙләштереү, төрлө стиль һәм жанрҙағы текстарҙы үҙ аллы уҡый белеү, текстың төп фекерен билдәләү, йөкмәткеһен еткерә алыу, уның буйынса һорауҙарға яуап биреү.

5.Сағыштырыу, анализ, синтез, дөйөмләштереү кеүек логик эшмәкәрлеккә эйә булыу, оҡшаш сифаттары буйынса классификациялау, сәбәп- эҙемтә бәйләнештәрен һәм оҡшашлыҡты булдырыу.

6.Әңгәмәсенең фекерен тыңларға һәләтле булыу, тикшерелгән предметҡа ҡарата үҙенең нигеҙле ҡарашын әйтә белеү.

7.Объекттар һәм процестар мөнәсәбәтен сағылдырған бәйләнештәрҙең база, предмет, метапредмет төшөнсәләренә эйә булыу.

Предмет һәләттәре:

1.Телде милли үҙаң нигеҙе булараҡ аңлау.

2.Башҡорт теле Башҡортостандың, рус теле Рәсәй Федерацияһының дәүләт һәм аралашыу теле булараҡ мәғәнәһен аңлау

3.Дөйөм мәҙәниәт күрһәткесе. кешенең граждандлыҡ позицияһы булараҡ норматив телмәр һәм яҙма рус телен белеү

4.Телмәр этикетына, аралашыуҙа төрлө тасуири тел сараларына эйә булыу.

5.Әҙәбиәтте милләт һәм халыҡ-ара мәҙәниәттең күрһәткесе булараҡ аңлау

6.Уҡыуҙың төрлө төрҙәрен файҙаланыу: танышыу,өйрәнеү,һайлап,эҙләп, аңлы рәүештә ҡабул итеү һәм текстарҙың йөкмәткеһен аңлап, геройҙарҙың эшенә, ҡылығына әхлаҡи баһа биреү

7.Танып белеү,ғәмәли һәм коммуникатив мәсьәләләрҙе хәл итеү өсөн телмәр берәмектәре менән файҙалана белеү

8.Уҡыу компонентына, үҫешкән телмәр оҫталығына эйә булыу, йәғни ҡысҡырып уҡыу һәм үҙ аллы уҡыу техникаһына анализдың элементар алымдарын, элементар әҙәбиәт төшөнсәләр менән художестволы, фәнни-популяр һәм уҡыу текстарын үҙгәрттеп ҡора белеү

9. Уҡыу өсөн үҙ аллы әҙәбиәт һайлап ала белеү, өҫтәлмә мәғлүмәт алыу өсөн мәғлүмәт сығанаҡтары менән файҙаланыу

10.Һөйләмгә тулы синтаксик анализ: интонация буйынса һөйләм төрөн билдәләү, баш һәм эйәрсән киҫәктәрен табыу, һөйләмде мәғәнәһе яғынан бәйле һүҙбәйләнештәргә тарҡата белеү

11.70-80 һүҙлек текст буйынса изложение яҙыу, инша ижад итеү, тирә-яҡтағы күренештәрҙе һүрәтләп,хәл-ваҡиғаларҙы эҙмә-эҙ бәйән итеп, текст төҙөп яҙа белеү.

Тематик план

№	Дәрес темаһы	Сәғәттәр һаны	План. дата	Фактик дата
1	Башҡортостан Республикаһының дәүләт гимны	1	03.09	
2	Ғафури “Нурлы мәктәп” Рәшит Ниғмәти “Хәйерле юл һеҙгә!”.	1	04.09	
3	Раил Байбулатов “Ағас һәйкәл”.	1	10.09	
4	Р.Фәхретдинов.Белем.	1	11.09	
5	Уҡытыусы- ул ҙур исем.Мостай Кәрим “Уҡытыусыма”, Назар Нәжми “Беренсе дәрес”	1	17.09	
6	Лира Яҡшыбаева.Бәхетең үҙең менән.	1	18.09	
7	Килеп етте көҙҙөң алтыны.Д.Юлтый.Көҙ.Али Карнай.Урманда.	1	24.09	
8	Тасуирлау тураһында.Ғилемдар Рамазанов.Ураҡ өҫтө.Сағыштырыу.	1	25.09	
9	Ф.Аҡбулатова.Атай икмәге.	1	01.10	
10	Ф.Аҡбулатова Атай икмәге.Хикәйә тураһында.	1	02.10	
11	Күңел күрке –тел.	1	08.10	
12	Ҡәҙим Аралбай.Башҡорт теле.Баязит Бикбай.Туған тел.	1	09.10	
13	Рәми Ғарипов.Туған тел.Б.Бикбай. Рус теле.	1	15.10	
14	Хәйҙәр Тапаҡов.Бибинур” улуәсәй”.	1	16.10	
15	Мәжит Ғафури.Балалр һәм китап.Динис	1	22.10	

	Бүләков Яралы китап.			
16	Яҡуп Ҡолмой.Ҡыҙыҡлы китап. Нәжип Иҙелбай.Иң яҡын дуҫ.Р.Фәхретдин.Китап һәм уҡыу.	1	23.10	
17	Уҡыу темпын тикшереү.Кластан тыш уҡыу.	1	05.11	
18	Башҡорт халыҡ ижады.	1	06.11	
19	Әкиәттәр.Алпамыша батыр.	1	12.11	
20	Әминбәк.	1	13.11	
21	Синонимдар һәм омонимдар.	1	19.11	
22	Ҡәмән менән Сәмән,картуф сәскән Сәлмән.	1	20.11	
23	Антонимдар.Айыу менән бал ҡорттары	1	26.11	
24	Башҡорт халыҡ әкиәттәре.Әкиәт һөйләүселәр.	1	27.11	
25	Кластан тыш уҡыу.	1	03.12	
26	Йомаҡтар.	1	04.12	
27	Мәҡәлдәр.	1	10.12	
28	Башҡорт халыҡ йырҙары.	1	11.12	
29	Боронғонан аманат.С.Юлаев.Ҡайтып киләм.Ғ.Усман.егет булһаң.	1	17.12	
30	Ҡармасан менән Сәрмәсән.	1	18.12	
31	С.Яҡшығолов.Дим буйында яҙғы таң.Я.Юмаев.Шәкерт.	1	24.12	
32	Назар Нәжми. Беренсе ҡар.Гөлфиә Юнысова.Ҡотло булһын яңы йыл.Хәсән Назар.Яуа ҡарҙар.	1	25.12	
33	Сәрүәр Сурина.Ҡышты ҡаршылағанда.	1	14.01	
34	Рәми Ғарипов.Башҡортостан.Ирек Кинйәбулатов.Дуҫлыҡ төйәге.	1	15.01	

35	Мостай Кәрим.Өс таған.	1	21.01	
36	Өс таған.	1	22.01	
37	Өс таған.	1	28.01	
38	Кластан тыш уҡыу.Уҡыу техникаһын тикшереү.	1	29.01	
39	Рәшит Шәкүр.Урал батыр иле-сал Урал.	1	04.02	
40	Рәшит Ниғмәти.Ҡыҙымдың һорауҙарына яуаптар.	1	05.02	
41	Инша.Минең Ватаным.	1	11.02	
42	Айһылыу Йәғәфәрова.Урал иле.	1	12.02	
43	Кәтибә Кинйәбулатова.Әсә куңеле. Хәсән Назар.Таҡта сәй.	1	18.02	
44	Ғәйфулла Вәлиев.Әсәйем фатихаһы.	1	19.02	
45	Әсәйем фатихаһы.	1	25.02	
46	Рәшит Назаров.Яҙ башы. Эпитет.	1	26.02	
47	Динис Бүләков.Яҙғы ташҡын менән килгән бәхет.	1	04.03	
48	Яҙғы ташҡын менән килгән бәхет.	1	05.03	
49	Шәриф Биҡкол.Яҙғы уйҙар.	1	11.03	
50	Кластан тыш уҡыу.Гөлфиә Юнысова шиғырҙары.	1	12.03	
51	Рәшит Ниғмәти.Еңеүселәргә дан.	1	18.03	
52	Йәмил Мостафин.Ылаасын.	1	19.03	
53	Йәмил Мостафин.Тәүге алтын.	1	25.03	
54	Мостай Кәрим.Билдәһеҙ һалдат.	1	26.03	
55	Талха Ғиниәтуллин.Миҙал.	1	08.04	
56	Шиғри телмәр һәм проза телмәре.Хикәйәләү.	1	09.04	
57	Рәми Ғарипов.Һабантурғай. Али Карнай.Турғай.	1	15.04	

58	Зөлфәр Хисматуллин.Урман ҡунағы.	1	16.04	
59	Тимер Йосопов.Ерәнҡашҡа. Сәғит Агиш.Турыҡай.	1	22.04	
60	Кәтибә Кинйәбулатова.Барыһы тыуған еремдә.	1	23.04	
61	Фәрит Иҫәнғолов.Хәмит күпере.	1	29.04	
62	Характеристика тураһында.Абдулхаҡ Игебаев.Һыу буйында балыҡсы.	1	30.04	
63	М.В Нестеровтың “Яҙ” исемле картинаһы буйынса инша.	1	06.05	
64	Мөслим Әбсәләмов. Йомағужа тирәктәре.	1	07.05	
65	Муса Йәлил. Йырҙарым.	1	13.05	
66	Дәрдмәнд(Закир Рәмиев)Нурый менән Зәйнәб.Бер хазина.	1	14.05	
67	Сабит Моҡанов. Минең республикам.	1	20.05	
68	Йомғаҡлау дәресе.	1	21.05	

Башҡорт әҙәбиәтенән 6 класс өсөн эш программаһына аңлатма.

Эш программаһы 68 сәғәткә иҫәпләнгән (аҙнаға 2 сәғәт).

Эш программаһы түбәндәге норматив –хоҡуҡ документтарына нигеҙләнеп төҙөлдө:

1. « Рәсәй Федерацияһының мәғариф тураһындағы законы» (29.12.2012. №273-ФЗ)
2. Төп дөйөм белем биреү Федераль дәүләт белем биреү стандарты (2010-сы йылдың 17 декабренән № 1897;)
3. Рәсәй Федерацияһының мәғариф һәм фән министрлығы тарафынан тәкдим ителгән “Төп дөйөм белем биреү учреждениеларында Федераль дәүләт белем биреү стандартына үҙгәрештәр индереү тураһындағы бойороғо” (2015-се йылдың 31 декабренән № 1577).
4. Иманғол төп дөйөм белем биреү мәктәбенең 2024-2025 уҡыу йылына эшләнгән «Уҡыу планы».

Башҡортостан Республикаһы Мәғариф министрлығы тарафынан раҫланған «Башҡорт әҙәбиәтенән программа» нигеҙендә төҙөлдө. (Уҡытыу (туған) башҡорт телендә алып барылған дөйөм белем биреү ойошмаларының 5-11-се кластары өсөн).

Төҙөүсеһе М.Б.Юлмөхәмәтов, Өфө: «Китап», 2020.

1.”Башҡорт әҙәбиәте” фәнен 6-сы класта өйрәнеүҙең һөҙөмтәләре.

Төп дөйөм белем биреү мәктәбенең 6-сы класс сығарылыш уҡыусыларының башҡорт теле программаһын үҙләштереүҙә **шәхси һөҙөмтәләре**:

Уҡыусы белергә тейеш:

- шәхестең рухи—әхлаҡ сифаттарын камиллаштырыу,күп милләтле Ватанға һөйөү тойғолары. Башҡорт һәм башҡа халыҡтарҙың әҙәбиәтенә ихтирам тәрбиәләү;
- танып белеү һәм коммуникатив мәсьәләләрҙе хәл итеү өсөн төрлө мәғлүмәт сығанаҡтарын файҙаланыу.

Метапредмет һөҙөмтәләре.

Уҡыусы белергә тейеш:

· проблемаларҙы аңлай белеү, гипотеза ҡуйыу, материалдарҙы структураға һалыу, үҙ позицияһын иҫбатлау өсөн аргументтар һайлау, телдән йәки яҙма текстарҙа сәбәп—эҙемтә бәйләнештәрен билдәләү;

· эшмәкәрлекте үҙ аллы ойоштороу оҫталығы, уны билдәләү.

Фән һөҙөмтәләре.

Уҡыусы белергә тейеш:

· танып белеү (башҡорт халыҡ ижадында һәм башҡа халыҡтарҙың фольклорында, боронғо әҙәбиәт вәкилдәренең, башҡорт яҙыусыларының әҫәрҙәренедә күтәрелгән төп проблемаларҙы аңлау,әҫәрҙәрҙе анализлай белеү);

· ҡиммәт—ориентация сфераһында (башҡорт әҙәбиәте әҫәрҙәренә ҡарата уғыусыларҙың үҙ ҡараштарын булдырыу һәм уларҙы баһалау, автор позицияһын аңл ау. Уға ҡаратауҙ ҡарашыңды белдереү);

· коммуникатив сферала(төрлө жанрҙарҙа яҙылған әҙәби әҫәрҙәрҙе аңлы итеп уҡыу һәм йөкмәткеһен ҡабул итеү, цитаталар ҡулланып һөйләү белеү, һорауҙарға яуап бирә белеү, яҙма эштәр эшләү);

· эстетик сферала(әҙәби әҫәрҙеэстетик ҡабул итеү, эстетикзауыҡ формалаштырыу).

2.Уҡыу курсының йөкмәткеһе

№	Бүлек
1	Әҙәбиәт – һүҙ сәнғәте
2	Башҡортостан Республикаһының Дәүләт флагы
3	Алтын һуҡмаҡ
4	Уйҙың күрке –тел, телдең күрке – һүҙ
5	Ил ҡеүәте – икмәктә
6	Халыҡ һүҙен ташлама
7	Уҡытыусы! Ошо исемдән дә юғарыраҡ ниндәй исем бар.
8	Беҙҙең боронғо әҙәбиәтебеҙ
9	Ата-олатайҙарҙың да төйәге
10	Батырҙарҙы яуҙа күп күрҙек, Учалылай батыр юҡ икән…
11	Башҡортостан-Гөлбостан
12	Ҡыҙҙырт, ҡурай, башҡорт моңдарын
13	Әсәй күңеле-тулы ҡояш
14	Яуҙа еңеп ҡайтығыҙ!
15	Тәбиғәт донъяһында
16	Туғандаш халыҡтар әҙәбиәте

3. Йөкмәткеһе.

Тыуған илем – Башҡортостан. Инеш дәрес. Ф.Ғөбәйҙуллина. “Башҡортостан флагы”..Алтын һуҡмаҡ. С.Әлибаев. “Мәктәп юлы”. Я.Ҡолмой. “Мәктәп”. Я.Вәлиев. “Беренсе көн”.Р.Фәхретдинов. “Мәктәп”.

Уйҙың күрке – тел, телдең күрке – һүҙ. З.Биишева. “Башҡорт теле”. Ҡ.Аралбай. “ Башҡорт
ҡоролтайына”. Р.Бикбаев. “Халҡыма хат”.Ил ҡеүәте – икмәктә. Г.Юнысова.“Ер улына”. Д.Бүләков. “Ҡара икмәк”. Хикәйәләү тураһында. Ф. Чанышева. “Икмәк еҫе”. А.Вахитов “Өс бөртөк бойҙай”. Хикәйә тураһында. Халыҡ ижады. “Урал батыр” Батырҙар тураһында әкиәттәр. Ҡариҙел. Легенда тураһында. Бәйеттәр. Герман һуғышы бәйеттәре. Дон далаларында. Таҡмаҡтар

тураһында. Кластан тыш уҡыу дәресе. К.Кинйәбулатова. “Уҡытыусым!”. Р.Шаммас. “Уҡытыусыға” Л.Яҡшыбаева. “Уҡытыусы – ул белем биреүсе”. Ф.Иҫәнғолов. “Уҡытыусы Ғүмәров”. Беҙҙең боронғо әҙәбиәтебеҙ. Ҡол Ғәли. “Йософтоң матурлығы”. Табын ҡәбиләһенең ҡара табын ырыуы шәжәрәһе. Шәжәрә тураһында. Сәйф Сараи. Парсалар.Атай-олатайҙарҙың да төйәге . Т.Йосопов. “Ай Уралым, Уралым”. Ж.Кейекбаев. “Урал тураһында ҡобайыр”. Н.Иҙелбай. “Учалы ташы”.Йырауҙар һәм сәсәндәр ижады. С.Юлаев. “Ағиҙелкәй аға ҡая аралап…”. “Йырҙарҙан”. “Юлай менән Учалы”(эпостан өҙөк). М.Иҙелбаев. “Төш”. Р.Ғарипов. “Учалы батыр”. Башҡортостан – Гөлбостан. Ш.Бабич. “Башҡортостан”. Ялыҡ Бурнаҡ улы. (“Һуңғы Һартай” әҫәренән өҙөк). З.Биишева. “Башҡортостан”. Н.Нәжми. “Башҡортостан”. Кластан тыш уҡыу дәресе. Һыҙҙырт, ҡурай, башҡорт моңдарын… Башҡорт халыҡ йыры “Ҡурай”. Ҡ.Аралбай. “Йомабай ҡурайсы”. Н.Ғәлимов. “Яуҙан ҡайтҡан ҡурай” Артист, режиссер Ғәйфулла Сарбаев. Әсәй күңеле – тулы ҡояш . А.Игебаев. “Әсәйемә”. Р.Ғарипов. “Әсәм ҡулдары”. Й.Солтанов. “Ҡәнәфер сәскәһе”.Башҡорт халыҡ әкиәте. “Бер әсәнең зарыҡҡаны”.

Яуҙа еңеп ҡайтығыҙ! . Ҡ.Даян. “Шайморатов генерал”. Ә.Бикчәнтәев. “Бөркөт һауала үлә”.Кластан тыш уҡыу дәресе. .Килмөхәмәтов. “Турайғыр”. Тыуған яҡ әҙәбиәтен өйрәнеү.

Тәбиғәт донъяһында. .Юнысова. “Талы бөгөлөп тора”. Ф.Ғөбәйҙуллина. “Умырзая”. А.Игебаев. “Сыйырсығым”. Р.Назаров. “Офоҡтағы ҡояш”. С.Яҡупов. “Ҡарабаш турғай”. Туғандаш халыҡтар әҙәбиәте. Ғ.Туҡай. “Шүрәле” Халыҡ ижады һәм әҙәбиәт. В.Бианки. “Ҡоторған тейен”. И.Йосопов. “Ҡара бүрек хаҡында һүҙ”. Үтелгәнде ҡабатлау.

Календарь-тематик планлаштырыу

№	Тема	Дата	
		План буйынса	Фактик

1	Тыуған илем – Башҡортостан. Инеш дәрес. Фәрзәнә Ғөбәйҙуллина. “Башҡортостан флагы”	03.09	
2	Сафуан Әлибаев. “Мәктәп юлы”. Ярулла Вәлиев. “Беренсе көн”	05.09	
3	Ризаитдин Фәхретдин. “Мәктәп” Яҡуп Ҡолмой. “Мәктәп”	10.09	
4	Зәйнәб Биишева. “Башҡорт теле” Ҡәҙим Аралбай “Башҡорт Ҡоролтайына”	12.09	
5	Рауил Бикбаев “Халҡыма хат”	17.09	
6	Гөлфиә Юнысова. “Ер улына”	19.09	
7	Динис Бүләков “Ҡара икмәк”. Хикәйәләү тураһында.	24.09	
8	Фәниә Чанышева “Икмәк еҫе”	26.09	
9	Әнүр Вахитов “Өс бөртөк бойҙай”.Хикәйә тураһында.	01.10	
10	Телмәр үҫтереү. Инша “Ил ҡеүәте – икмәктә”.	03.10	
11	Халыҡ ижады. “Урал батыр”.	08.10	
12	“Урал батыр”. Батырҙар тураһында әкиәттәр	10.10	
13	Ҡариҙел легендаһы.Легенда тураһында.	15.10	
14	Таҡмаҡтар тураһында.Егеттәр.	17.10	
15	Бәйеттәр. Герман һуғышы бәйеттәре.	22.10	
16	Дон далаларында.	24.10	
17	Кәтибә Кинйәбулатова.Уҡытыусым.Рауил	05.11	

	Шаммас.Уҡытыусыға.		
18	Лира Яҡшыбаева. “Уҡытыусы – ул белем биреүсе”	07.11	
19	Фәрит Иҫәнғолов “Уҡытыусы Ғүмәров”	12.11	
20	Кластан тыш уҡыу.Сыңғыҙ Айтматов.Беренсе уҡытыусы.	14.11	
21	Беҙҙең боронғо әҙәбиәтебеҙ.Яҙма ҡомартҡыларыбыҙ.	19.11	
22	Ҡол Ғәли.Йософтоң матурлығы.	21.11	
23	Табын ҡәбиләһенең ҡара табын ырыуы шәжәрәһе.	26.11	
24	Шәжәрә тураһында.	28.11	
25	Сәйф Сараи.парсалар.	03.12	
26	Тимер Йосопов.Ай Уралым,Уралым.	05.12	
27	Нәжиб Иҙелбай.Салауат ташы.	10.12	
28	Салауат ташы.	12.12	
29	Жәлил Кейекбаев.Урал тураһында ҡобайыр.	17.12	
30	Салауат Юлаев шиғырҙары.	19.12	
31	Юлай менән Салауат эпосы.	24.12	
32	Мирас Иҙелбаев.Төш.	26.12	

33	Образ тураһында төшөнсә.	14.01	
34	Рәми Ғарипов.Салауат батыр.	16.01	
35	Инша.Оран һала илгә Салауат.	21.01	
36	Ш.Бабич.Башҡортостан.	23.01	
37	Ялыҡ Бурнаҡ улы.	28.01	
38	З.Биишева.Башҡортостан.Н.Нәжми.Башҡортостан.	30.01	
39	Ҡурай.Нур Ғәлимов.Яуҙан ҡайтҡан ҡурай.	04.02	
40	Ҡәҙим Аралбай.Йомабай ҡурайы.	06.02	
41	Инша.Башҡортостан-ҡурайсылар иле.	11.02	
42	Абдулхаҡ Игебаев.Әсәйемә.Рәми Ғарипов.Әсәм ҡулдары.	13.02	
43	Йыһат Солтанов.Ҡәнәфер сәскәһе.	18.02	
44	Бер әсәнең зарыҡҡаны(әкиәт).	20.02	
45	Ҡадир Даян.Шайморатов генерал.	25.02	
46	Әнүәр Бикчәнтәев.Бөркөт һауала үлә.	27.02	
47	Бөркөт һауала үлә.	04.03	
48	Тимерғәле Килмөхәмәтов.Турайғыр.	06.03	
49	Турайғыр.	11.03	
50	Турайғыр.	13.03	
5	Инша.Ир-егеткәй менән ат башы.	18.03	

1			
52	Гөлфиә Юнысова.Талы бөгөлөп тора.	25.03	
53	Ф.Ғөбәйҙуллина.Умырзая.	27.03	
54	А.Игебаев.Сыйырсығым.	08.04	
55	Кластан тыш уҡыу.Ә.Бикчәнтәев.Ҙур оркестр.	10.04	
56	Рәшит Назаров.Офоҡтағы ҡояш.	15.04	
57	Сәлмән.Ярмуллин.Ҡарабаш турғай.	17.04	
58	Ғ.Тукай.Шүрәле.	22.04	
59	Халыҡ ижады һәм әҙәбиәт.	24.04	
60	Уҡыу техникаһын тикшереү.	29.04	
61	Виталий Бианки.Ҡоторған тейен.	06.05	
62	Ибраһим Йосопов.Ҡара бүрек хаҡында һүҙ.	08.05	
63	Кластан тыш уҡыу.Динис Буләков.Саған япрағы.	13.05	
64	Инша.Тағы килде тыуған яҡка Яҙ.	15.05	
65	Ҡабатлау.	20.05	
66	Ҡабатлау.	21.05	
67	Үтелгәндәр буйынса тест.	22.05	
68	Йомғаҡлау.	26.05	

7-се класс өсөн башҡорт әҙәбиәтенән эш программаһы
Бөтәһе-68 сәғәт, аҙнаһына- 2 сәғәт

Эш программаһы түбәндәге норматив –хоҡуҡ документтарына нигеҙләнеп төҙөлдө:

1. « Рәсәй Федерацияһының мәғариф тураһындағы законы» (29.12.2012. №273-ФЗ)
2. Төп дөйөм белем биреү Федераль дәүләт белем биреү стандарты (2010-сы йылдың 17 декабренән № 1897;)
3. Рәсәй Федерацияһының мәғариф һәм фән министрлығы тарафынан тәҡдим ителгән “Төп дөйөм белем биреү учреждениеларында Федераль дәүләт белем биреү стандартына үҙгәрештәр индереү тураһындағы бойороғо” (2015-се йылдың 31 декабренән № 1577).
4. Иманғол төп дөйөм белем биреү мәктәбенең 2024-2025 уҡыу йылына эшләнгән «Уҡыу планы».

Башҡортостан Республикаһы Мәғариф министрлығы тарафынан раҫланған «Башҡорт әҙәбиәтенән программа» нигеҙендә төҙөлдө. (Уҡытыу (туған) башҡорт телендә алып барылған дөйөм белем биреү ойошмаларының 5-11-се кластары өсөн). Төҙөүсеһе М.Б.Юлмөхәмәтов, Өфө: «Китап», 2020.

Эш программаһы 34 сәғәткә иҫәпләнгән (аҙнаға 1 сәғәт).

Башҡорт әҙәбиәтенән эш программаһына аңлатма яҙыу.

Башҡорт әҙәбиәте курсы әҙәбиәбеҙ тарихынан,иң күренекле яҙыусыларҙың ижадын өйрәнеп системалы белем биреүҙе маҡсат итеп ҡуя. Әҙәбиәт тәрәнәйтелеп өйрәнелә.Шулай уҡ әҙәби-теоретик төшөнсәләрҙең күләме,телмәр үҫтереү дәрестәре, ятлау һәм кластан тыш уҡыу өсөн әҫәрҙәр исемлеге күрһәтелгән,әҙәбиәтебеҙ үҫешенә ҙур өлөш индергән күренекле яҙыусылар һәм уларҙың әҫәрҙәре индерелгән.

7-се класҡа тематик планды үрҙә күрһәтелгән программа һәм дәреслектәргә таянып төҙөнөм.Шулай уҡ ҡайһы бер темаларға сәғәт һаны икенсе темаларҙан алып өҫтәлде. Был бөтә үҙгәрештәр уҡыусыларҙың аң-белем даирәһен киңәйтеү,әҫәрҙәрҙе, темаларҙы яҡшыраҡ үҙләштереү маҡсатынан сығып эшләнелде.

Уҡыу курсының йөкмәткеһе

7-се класта әҙәбиәт уҡытыу халыҡ ижадының йырҙар,сеңләүҙәр темаһы менәнбашланып, Ш.Бабич,Д.Юлтый,Һ.Дәүләтшина,Р.Ниғмәти ижадтарын үҙ эсенә ала.

7-се класта халыҡ ижадының "Ҡобайырҙар"темаһы ҙур ғына урын алып тора.

Әҙәбиәтте өйрәнеү Шафиҡ Әминев,Мөхәмәт пәйғәмбәрҙең "Ҡөрьән" китабы хаҡында белешмә биреүҙән башлана,тарихилыҡ принцибын тормошҡа ашырыуҙа ҙур әһәмиәткә эйә булған Ғәли Ибраһимовтың "Кинйә» романынан өҙөк,Б.Бикбайҙың "Ер" поэмаһы , "Ҡаһым түрә" әҫәрҙәрен өйрәнеү күҙ уңында
тотолған.Әҙәбиәттең һуңғыраҡ осорҙо сағылдырған Р.Ниғмәти,М.Кәрим әҫәрҙәрен өйрәнгәндән һуң
Р.Ғарипов,Б.Бикбай,Т.Ғиниәтуллин,Р.Назаров,Ҡ.Аралбай,Ф.Туғыҙбаева ижад-
тарын өйрәнеү юлы менән бөгөнгө әҙәбиәттең төп һәм мөһим үҙенсәлектәрен өйрәнеү мөмкинлеге тыуа.

7-се класс уҡыусыларының белем һәм күнекмәләренә төп талаптар:

Уҡыусылар түбәндәгеләрҙе белергә тейеш:
-өйрәнелгән әҫәрҙәрҙең авторын ,исемен,мәғәнәһен;
-өйрәнелгән әҫәрҙәрҙең төп темаһын,композицион үҙенсәлектәрен;
-өйрәнелгән әҫәрҙәрҙәге ваҡиғаларҙы һәм геройҙарын;
-әҙәби процесс, художестволы әҙәбиәттең теле,тип,прототип,роман-эпопея,лирик герой,тема кеүек төшөнсәләрҙе;
-драматик һәм лиро-эпик әҫәрҙәрҙең характерлы үҙенсәлектәрен;
-ятлау өсөн тәҡдим ителгән әҫәрҙәрҙең текстарын.
1-се төр күнекмәләр:
-яҙыусы һүрәтләгән художестволы картиналарҙы уйлап күҙ алдына баҫтырыу;
-өйрәнелгән әҫәрҙең эпизодтарын айырып күрһәтә белеү;
-әҫәр геройҙарын ҡылыҡһырлай,бер-береһе менән сағыштыра белеү;
-телдең өйрәнелгән һүрәтләү сараларын билдәләй белеү;
-эпик һәм лирик ,лиро-эпик,драматик әҫәрҙәрҙе ҡыҫҡаса анализлай белеү;
-художестволы,фәнни,публицистик әҫәрҙәрҙе айыра белеү;
-проблемалы һорауҙар ҡуя белеү һәм яуап эҙләү;
2-се төр күнекмәләр:
-төрлө стилдәге текстарҙы дөрөҫ,етеҙ итеп ҡысҡырып уҡыу;
-художестволы әҫәрҙәрҙе тасуири уҡыу;
-әҫәрҙәрҙе йәки уларҙың өҙөктәрен ҡыҫҡартып һөйләп биреү(телдән йәки яҙма);
-өйрәнелгән әҫәр буйынса телдән йәки фекер йөрөтөү характерындағы инша төҙөү;
-әҫәрҙәргә план төҙөү.
-һүҙлектәр менән эш итеү;

-төрлө темаларға әңгәмә алып барыу,текстар төҙөү;
-бирелгән темаларға эҙләнеү эштәре алып барыу,конспекттар төҙөү,сығыштар яһау;
-әҙәби,сәнғәт әҫәрҙәренә яҙма йәки телдән баһалама бирә белеү.

Белем биреүҙә файҙаланылған әсбаптар һәм методик ҡулланмалар:

1. 1.Башҡорт әҙәбиәте.М.Б.Юлмөхәмәтов, М.Х.Иҙелбаев. Өфө: Китап,2020.
2. 2.Башҡорт теле (5-9) һәм әҙәбиәтенән 5-11) тест һорауҙары.И.Ә.Шарапов.Өфө-2006
3. Башҡорт телен һәм әҙәбиәтен заманса уҡытыу.Уҡытыусылар өсөн ҡулланма.М.И.Баһаутдинова,Г.Н.Йәғәфәрова,Өфө,Китап,2009.
4. Башҡорт теле һәм туған әҙәбиәт дәрестәрен үҙ-ара бәйләнештә уҡытыу.М.Б.Юлмөхәмәтов, Өфө-2008
5. Башҡорт теле,башҡорт әҙәбиәте .Электрон дәреслектәр.7-9,10-11, педколледждар өсөн.
6. 5.Әҙәбиәт уҡытыу методикаһы.Б.Б.Ғафаров.Өфө,Китап,2008.

Календарь-тематик планлаштырыу

№	Дәрес темаһы	Дәрес һаны	Дата	
			План	**Факт.**
1	Инеш. И.Кинйәбулатов.Ҙур ышаныс һеҙгә уҡытыусы.	1	02.09	
2	Әмир Әминев. Инша.	1	05.09	
3	Рәми Ғарипов.Тел.Рәсүл Ғамзатов.Туған тел.	1	09.09	
4	Башҡорт халыҡ ижады. Йырҙар. Риүәйәттәр. “Урал”, “Эскадрон”, “Йәйләүлек”, “Азамат”	1	12.09	
5	Ҡаһым түрә.Колой кантон.Любизар.	1	16.09	

6	Зөлхизә.Ғилмияза.	1	19.09	
7	Риүәйәт һәм легендалар тураһында.	1	23.09	
8	Ҡуңырбуға.	1	26.09	
9	Ҡуңырбуға.	1	30.09	
10	Буранбай риүәйәте,йыры.	1	**03.10**	
11	Йырҙар тураһында.	1	7.10	
12	Сеңләүҙәр.	1	10.10	
13	Ерәнсә сәсән менән хан.	1	14.10	
14	Беҙҙең боронғо әҙәбиәтебеҙ.Ҡорҡот ата.Әхмәт Йүгнәки.	1	17.10	
15	Василий Зефиров.Йәнтүрә хикәйәһе.	1	21.10	
16	Мифтахетдин Аҡмулланың биографияһы.	1	24.10	
17	“Башҡорттарым, уҡыу кәрәк.” -“Дуҫлыҡ”, ”Нәфсе”.	1	07.11	
18	Аттың ниһен маҡтайһың”, “Өлгөр һүҙ”,Нәсихәттәр.	1	11.11	
19	Мәжит Ғафуриҙың биографияһы.	1	14.11	
20	М.Ғафури ижады.	1	18.11	
21	Шиғыр төҙөлөшө тураһында.Эпик һәм лирик әҫәрҙәр.	1	21.11	
22	Һарыҡты кем ашаған?	1	25.11	
23	Мәҫәл һәм аллегория тураһында.	1	28.11	
24	Һунарсы ҡарт.	1	02.12	
25	Ш.Бабичтың биографияһы.	1	05.12	
26	Салауат батыр	1	09.12	
27	Зәки-Башҡортостан терәге.	1	12.12	

	Ҡурайҡайға.Көтәм.			
28	Ш.Бабич шиғырҙары тураһында.	1	16.12	
29	Д.Юлтыйҙың биографияһы.	1	19.12	
30	Тимеркәй фәлсәфәһе.	1	23.12	
31	Тимеркәй фәлсәфәһе.	1	26.12	
32	“Тимеркәй фәлсәфәһе”хикәйәһе тураһында.Һандуғасҡа.	1	30.12	
33	Уҡыу темпын тикшереү.	1	13.01	
34	Һ.Дәүләтшинаның биографияһы.	1	16.01	
35	Айбикә повесы.	1	20.01	
36	Айбикә.	1	23.01	
37	Повесть тураһында.Геройҙарға характеристика биреү.Иншаға әҙерлек.	1	27.01	
38	Инша.Айбикә образы миңә ни өсөн оҡшаны.	1	30.01	
39	Һырға һабағы.	1	03.02	
40	Һырға һабағы.	1	06.02	
41	Кластан тыш уҡыу.Әнүәр Бикчәнтәев.Илсе ҡыҙы.	1	10.02	
42	Рәшит Ниғмәтиҙең биографияһы.Йәмле Ағиҙел буйҙары поэмаһы.	1	13.02	
43	Поэма тураһында төшөнсә.Мәскәүгә минең бүләгем.	1	17.02	
44	Уҡыу темпын тикшереү	1	20.02	
45	Мостай Кәримдең биографияһы.	1	24.02	
46	Айгөл иле драмаһы.	1	27.02	
47	Айгөл иле.	1	03.03	
48	Айгөл иле.	1	06.03	
49	Инша.Айгөлдөң бәхет иле.	1	10.03	
50	Шағир шатлығы.	1	13.03	
51	Ап-аҡ мөғжизә.	1	17.03	

52	М.Шолохов.Кеше яҙмышы.	1	24.03	
53	Кеше яҙмышы.	1	27.03	
54	Кластан тыш уҡыу.С.Айтматов.Аҡ пароход.	1	07.04	
55	Ғайса Хөсәйеновтың биографияһы.	1	10.04	
56	Һуңғы тарпан.	1	14.04	
57	Я.Хамматовтың биографияһы.Ғәйзулла.	1	17.04	
58	Ғәйзулла.	1	21.04	
59	Ғәйзулла.	1	24.04	
60	Уҡыу темпын тикшереү.Тасуири уҡыу дәресе.	1	28.04	
61	Рамазан Өмөтбаевтың биографияһы.	1	05.05	
62	Атлы башҡорт әҫәре.	1	08.05	
63	Атлы башҡорт.	1	12.05	
64	Атлы башҡорт.	1	14.05	
65	Р.Нурмөхәмәтовтың”ГенералТ.Т.Куси мов” исемле картинаһы буйынса инша.	1	19.05	
66	Үтелгәндәрҙе ҡабатлау.	1	22.05	
67	Йомғаҡлау.	1	25.05	
68	Йомғаҡлау.	1	26.05	

8-се класс өсөн башҡорт әҙәбиәтенән эш программаһы

Аҙнаһына 2 сәғәт,бөтәһе 68 дәрес.

Эш программаһы түбәндәге норматив –хоҡуҡ документтарына нигеҙләнеп төҙөлдө:

1. « Рәсәй Федерацияһының мәғариф тураһындағы законы» (29.12.2012. №273-ФЗ)
2. Төп дөйөм белем биреү Федераль дәүләт белем биреү стандарты (2010-сы йылдың 17 декабренән № 1897;)
3. Рәсәй Федерацияһының мәғариф һәм фән министрлығы тарафынан тәҡдим ителгән “Төп дөйөм белем биреү учреждениеларында Федераль

дәүләт белем биреү стандартына үзгәрештәр индереү тураһындағы бойороғо” (2015-се йылдың 31 декабренән № 1577).

4. Иманғол төп дөйөм белем биреү мәктәбенең 2024-2025 уҡыу йылына эшләнгән «Уҡыу планы».

Башҡортостан Республикаһы Мәғариф министрлығы тарафынан раҫланған «Башҡорт әҙәбиәтенән программа» нигеҙендә төҙөлдө. (Уҡытыу (туған) башҡорт телендә алып барылған дөйөм белем биреү ойошмаларының 5-11-се кластары өсөн). Төҙөүсеһе М.Б.Юлмөхәмәтов, Өфө: «Китап», 2020.

Эш программаһы 34 сәғәткә иҫәпләнгән (аҙнаға 1 сәғәт).

1.”Башҡорт әҙәбиәте” фәнен 8-се класта өйрәнеүҙең һөҙөмтәләре.

Төп дөйөм белем биреү мәктәбенең 8-се класс уҡыусыларының башҡорт әҙәбиәте программаһын үҙләштереүҙә **шәхси һөҙөмтәләре**:

Уҡыусы белергә тейеш:

- шәхестең рухи—әхлаҡ сифаттарын камиллаштырыу,күп милләтле Ватанға һөйөү тойғолары. Башҡорт һәм башҡа халыҡтарҙың әҙәбиәтенә ихтирам тәрбиәләү;
- танып белеү һәм коммуникатив мәсьәләләрҙе хәл итеү өсөн төрлө мәғлүмәт сығанаҡтарын файҙаланыу.

Метапредмет һөҙөмтәләре.

Уҡыусы белергә тейеш:

· проблемаларҙы аңлай белеү, гипотеза ҡуйыу, материалдарҙы структураға һалыу, үҙ позицияһын иҫбатлау өсөн аргументтар һайлау, телдән йәки яҙма текстарҙа сәбәп—эҙемтә бәйләнештәрен билдәләү;

· эшмәкәрлекте үҙ аллы ойоштороу оҫталығы, уны билдәләү.

Фән һөҙөмтәләре.

Уҡыусы белергә тейеш:

· танып белеү (башҡорт халыҡ ижадында һәм башҡа халыҡтарҙың фольклорында, боронғо әҙәбиәт вәкилдәренең, башҡорт яҙыусыларының әҫәрҙәренедә күтәрелгән төп проблемаларҙы аңлау,әҫәрҙәрҙе анализлай белеү);

· ҡиммәт—ориентация сфераһында (башҡорт әҙәбиәте әҫәрҙәренә ҡарата уғыусыларҙың үҙ ҡараштарын булдырыу һәм уларҙы баһалау, автор позицияһын аңл ау. Уға ҡаратауҙ ҡарашыңды белдереү);

· коммуникатив сферала(төрлө жанрҙарҙа яҙылған әҙәби әҫәрҙәрҙе аңлы итеп уҡыу һәм йөкмәткеһен ҡабул итеү, цитаталар ҡулланып һөйләү белеү, һорауҙарға яуап бирә белеү, яҙма эштәр эшләү);

· эстетик сферала(әҙәби әҫәрҙеэстетик ҡабул итеү, эстетикзауыҡ формалаштырыу).

Планлаштырылған уҡыу предметын, курсын үҙләштереү һөҙөмтәләре

Уҡыусыүҙләштерергә /аңларға тейеш:

- башҡорт әҙәбиәтенең милли мәҙәни сағылышы булыуын аңлау;

- аралашыу процесында кәрәкле һүҙлек запасына эйә булыу, үҙ фекереңде иркен еткерергә өйрәнеү; үҙ телмәреңде үҫтереү һәм уны байытыу күнекмәһен булдырыу.

- проблемаларҙы аңлай белеү, гипотеза ҡуйыу, материалдарҙы структураға һалыу, үҙ позицияһын иҫбатлау өсөн аргументтар һайлау, телдән йәки яҙма текстарҙа сәбәп-эҙемтә бәйләнештәрен билдәләү, һығымталарҙы формалаштырыу;

белергә тейеш:

- художестволы әҫәрҙең яҙылыу дәүере менән бәйләнешен аңлау, унда сағылған ваҡыт, әхлаҡ сифаттары һәм уларҙың бөгөнгө көндә яңырыуын асыҡлау;
- әҙәби әҫәрҙе анализлай белеү, жанрҙарҙы билдәләү, темаһын, идеяһын, әхлаҡ нигеҙен аңлау, уның геройҙарына характеристика биреү, геройҙарҙы сағыштырып ҡарау;
- әҫәрҙең сюжетын, тасуири һүрәтләү сараларын билдәләү;
- әҙәби жанр төшөнсәләрен, уларҙың айырмаларын белеү;
- яҙыусы ижад иткән картиналарҙы, геройҙарҙы ҡылыҡһырлай, мөһим эпизодтарҙы күрһәтә белергә тейеш;
- өйрәнелгән әҫәрҙең сюжетын үҙе аңлағанса һөйләй белеү;
- ятлаған әҫәрҙәрҙе тасуири һөйләү, геройҙарҙы ҡылыҡһырлау, тел-һүрәтләү сараларын билдәләү;
- художестволы әҫәрҙәрҙе тасуири уҡыу, етеҙ һәм дөрөҫ уҡыу, уҡығанды һөйләү, уның буйынса план төҙөү;
- өйрәнелгән әҫәрҙәрҙең авторын, исемен, исемдәрҙең мәғәнәһен;
- өйрәнелгән әҫәрҙәрҙәге ваҡиғаларҙы, сюжетты, геройҙарҙы, геройҙар менән ваҡиғаларҙың үҙ- ара бәйләнешен;
- өйрәнелгән әҫәрҙең ваҡиғалар эҙмә - эҙлелеген;
- уҡыу планында ҡаралған яҙыусы-шағирҙарҙың 8 класс кимәлендә ижадын белеү;

алған белемде, һәләтен практикала һәм көндәлек тормошта ҡулланырға тейеш:

- төрлө жанрҙа ижад итеү: публицистик һәм матур әҙәбиәт стилендә;
- әҫәрҙәрҙең идея йөкмәткеһен тормош менән бәйләп, үҙ ҡылыҡтарыңа баһа бирергә;
- диалог барышында һөйләшеүҙә ҡатнашырға, уның темаһын күҙ уңында тотоп, үҙ фекерен әйтергә, кешенекен тыңларға;
- дәрестең темаһына ярашлы уҡыу мәсьәләһе ҡуйырға, уны сисеү маҡсатында тикшереү эшендә әүҙем ҡатнашырға;
- китап уҡырға ғәҙәтләнеү, ҡыҙыҡһыныу теләген булдырырға; үҙ-үҙеңде һәм тормошто аңлауҙы сығанаҡ итеп ҡабул итергә;

Дәресте ойоштороу формалары: дәрес – әңгәмә, үҙ аллы эш дәресе, түңәрәк өҫтәл дәресе, дәрес-аукцион, дәрес-викторина, дәрес-уйын, дәрес – сәйәхәт, телмәр үҫтереү дәресе, тест үткәреү дәресе

Уҡыу эшмәкәрлеге:

- тыңлау, уҡыу, күҙәтеү, сағыштырыу, предмет тураһында мәғлүмәт алыу ысулдарын асыу;
- диалогта ҡатнашыу;
- әҫәргә, төп геройҙарға характеристика биреү;
- һөйләү, һығымта яһау;
- әҫәрҙәрҙең авторҙары менән танышыу;
- хикәйә төҙөү;
- әҙәби әҫәрҙәр буйынса һорау биреү һәм мәғлүмәт алыу;
- тиҙ, дөрөҫ, йүгерек, аңлы һәм тасуири уҡыу;
- күҙ йөрөтөп, текстың йөкмәткеһен аңлап уҡыу;
- әҙәби әҫәрҙәрҙе ролдәргә бүлеп уҡыу, сәхнәләштереү; телдән һүрәтләү;
- әңгәмә ҡороу.

Календарь-тематик планлаштырыу

№	Дәрестең темаһы	Дәрес һаны	Дата	
			План. буйынса	Фактик
1.	Р. Назаров. Башҡорт А.Игебаев. Башҡортостан.	1	02.09	
2.	Х.Ғиләжев. Башҡорт теле Х.Назар.Башҡорт теле	1	05.09	
3.	М.Ямалетдинов.Халҡым хазинаһы М.Хөсәйен. Башҡорт теле ғорур яңғырай	1	09.09	
4.	В.Распутин. “Француз теле дәрестәре”	1	12.09	
5.	В.Распутин. “Француз теле дәрестәре”.	1	16.09	

6.	Инша. Хикәйәлә уҡытыусы образы.	1	19.09	
7.	Дини әҙәбиәт. Тәрбиәле булайыҡ.	1	23.09	
8.	Сүрәләр һәм хәҙистәр	1		
9.	Шафиҡ Әминев-Тамъяни ижады	1	26.09	
10.	Ғ.Ибраһимовтың биографияһы. Кинйә романы.	1	30.09	
11.	Кинйә.	1	03.10	
12.	Кинйә.	1	07.10	
13.	"Кинйә" романының темаһы һәм төп проблемаһы.	1	10.10	
14.	Инша.Башҡорт батыры Кинйә Арыҫланов.	1	14.10	
15.	Әйтештәр. Аҡмырҙа сәсән менән Ҡобағыш сәсән әйтеше. ҡобайыры Уларҙың художество үҙенсәлектәре.	1	17.10	
16.	Бер тигәс тә ни яман? Ил тигәндең кеме юҡ?	1	21.10	
17.	Ҡобайырҙар. “Салауат батыр”	1	24.10	
18.	М.Кәрим Сәсән.	1	07.11	
19.	Я.Хамматов. Төньяҡ амурҙары	1	11.11	
20.	Төньяҡ амурҙары.	1	14.11	
21.	“Төньяҡ амурҙары” романының идея-тематикаһы	1	18.11	
22.	Уҡыған буйынса фекер алышабыҙ.Тест.	1	21.11	
23.	Ғ.Хөсәйенов. “Ете ырыу” хикәйәте		25.11	
24.	Ете ырыу.	1	28.11	
25.	Булат Рафиҡовтың биографияһы.	1	02.12	
26.	Эйәрләнгән ат тарихи фаразы.	1	05.12	
27.	Эйәрләнгән ат.	1	09.12	

28.	Б.Рафиҡов. “Эйәрләнгән ат”повесының идея-тематикаһы	1	12.12	
29.	Р.У.Ишбулатовтың”Буйһонмаҫ ихтыяр” исемле картинаһы буйынса инша.	1	16.12	
30.	Р.Солтангәрәевтың биографияһы.	1	19.12	
31.	Р.Солтангәрәев. “Осто бөркөт”.	1	23.12	
32.	Осто бөркөт.	1	26.12	
33.	ТҮ.Күрмә изложение “Муса Мортазин”.	1	30.12	
34.	Ғ. Сәләмдең биографияһы.Республика иртәһе шиғыры.	1	13.01	
35.	“Шоңҡар”поэмаһы.	1	16.01	
36.	Шоңҡар" поэмаһының темаһы, идея йөкмәткеһе	1	20.01	
37.	Б.Бикбайҙың биографияһы. Ер поэмаһы.	1	23.01	
38.	"Ер" поэмаһының идея- тематикаһы.	1	27.01	
39.	Ҡаһым түрә драмаһы.	1	30.01	
40.	"Ҡаһым түрә" драмаһында 1812 йылғы Ватан һуғышы һүрәтләнеше	1	03.02	
41.	"Ҡаһым түрә" драмаһында образдар системаһы. Халыҡ образы.	1	06.02	
42.	Зәйнәб Биишеваның биографияһы.”Йәшәү-хеҙмәт шиғыры.	1	10.02	
43.	З. Биишева. Һөнәрсе менән Өйрәнсек хикәйәте.	1	13.02	
44.	Һөнәрсе менән Өйрәнсек.	1	17.02	
45.	Инша.З.Биишеваның ”Һөнәрсе менән Өйрәнсек” хикәйәтендә Һөнәрсе образы.	1	20.02	
46.	Мостай Кәримдең биографияһы.	1	24.02	
47.	Ҡайын япрағы тураһында.Россиянмын.	1	27.02	

48.	Йәшәйһе бар.Айһылыуҙың күҙ йәштәре.Ҡоролтайға ҡотлау.	1	03.03	
49.	М. Кәрим ижады. "Үлмәҫбай" поэмаһы.	1	06.03	
50.	Рәми Ғариповтың биографияһы.	1	10.03	
51.	Р. Ғарипов ижады. "Урал йөрәге" шиғырының идея йөкмәткеһе.	1	13.03	
52.	Р. Ғарипов "Аманат" ҡобайыры	1	17.03	
53.	Р. Ғарипов "Уйҙарым" ҡобайыры..	1	24.03	
54.	Р. Бикбаевтың биографияһы, ижады. "Башҡортостан бында башлана".	1	27.03	
55.	Р. Бикбаев. "Йүкәләрҙән һығылып бал тамғанда", "Дауыл" шиғырҙары.	1	07.04	
56.	Кластан тыш уҡыу Роберт Паль ижады.	1	10.04	
57.	Т. Ғиниәтуллиндың биографияһы. "Мәтрүшкә еҫе" әҫәре.	1	14.04	
58.	Мәтрүшкә еҫе" хикәйәһендә күтәрелгән проблемалар, образдар бирелеше.	1	17.04	
59.	Т. Ғиниәтуллин. "Әсә һәм бала" хикәйәһе.	1	21.04	
60.	Т. Ғиниәтуллин. "Әсә һәм бала" хикәйәһенең идея-тематикаһы.	1	24.04	
61.	Н.Нәжми.” Һинең ниндәй улыңмын мин? Аҡ шишмә.”	1	28.04	
62.	Әмир Әминев Ҡытайгород.	1	05.05	
63.	Ҡытайгород.	1	08.05	

64.	Х. Назар. "Башҡортостан - минең баш йортом", "Аҡҡа табыныу", "Дауа" шиғырҙары.	1	12.05	
65.	Р. Камал. "Таня-Таңһылыу". Йөкмәткеһе буйынса әңгәмә.	1	15.05	
66.	Таня-Таңһылыу.	1	19.05	
67.	Ҡабатлау.	1	22.05	
68.	Үтелгәндәрҙе ҡабатлау һәм системалаштырыу.	1	26.05	

9-сы класс

Әҙәбиәттән эш программаһы, 68 сәғәт,аҙнаһына 2 сәғәт

Укыу предметының йөкмәткеһе

Инеш

Художестволы әҙәбиәт һәм фән. Художестволы әҙәбиәт— һүҙ сәнғәте. Әҙәбиәттең тормош менән бәйләнеше, халыҡсанлығы. Милли тел һәм яҙма әҙәби тел тураһында төшөнсә. Революцияға тиклемге башҡорт яҙма әҙәби теле.

Халыҡ ижады

Башҡорт халыҡ ижады буйынса VII—VIII синыфтарҙа алған белемдәрҙе ҡыҫҡаса ҡабатлау.

Халыҡ ижады (фольклор) тураһында дөйөм төшөнсә. Халыҡ ижады һәм яҙма әҙәбиәт. Фольклор әҫәрҙәренең тыуыу һәм йәшәү рәүеше. Фольклорҙың әһәмиәте. Фольклорҙа халыҡ педагогикаһының сағылышы. Ауыҙ-тел ижадының яҙма әҙәбиәт үҫешендәге роле.

Башҡорт халыҡ ижады. Уның традицион жанрҙары. Йола поэзияһы.

Халыҡтың художестволы аңы үҫешендә йырҙарҙың һәм бәйеттәрҙең тотҡан урыны.

Халыҡ ижадының сәсмә формалары: әкиәттәр, легендалар, риүәйәттәр, көләмәстәр.

Халыҡтың афористик ижады: мәҡәлдәр, йомаҡтар. Халыҡ педагогикаһы.

Хәҙерге башҡорт фольклоры һәм унын үҫеш тенденциялары.

Ҡобайырҙар. Халыҡ ижады әҫәрҙәренең боронғо жанрҙары булыу яғынан ҡобайырҙар. Ҡобайырҙарҙа фантастика.

Ҡобайырҙарҙың жанр формалары һәм төркөмдәре. Тыуған ил тураһындағы ҡобайырҙар. Батырҙар тураһында ҡобайырҙар. Тормош-көнкүреш ҡобайырҙары. Ҡобайыр шиғыры.

«Урал батыр» эпосы. Унын төп идеяһы — халыҡ бәхете хаҡына тәбиғәттең стихиялы көстәренә ҡаршы көрәште данлау. Кешенең бөйөклөгө, тәбиғәт менән халыҡтың үлемһеҙлеге темаһының хәл ителеше. Әҫәрҙә фантастика һәм реаллек.

Ҡобайырҙың художество үҙенсәлектәре. **«Иҙеүкәй менән Мораҙым» эпосы. Тарих һәм халыҡ** эпосы. Азатлыҡты яҡлап хандарға ҡаршы көрәш темаһы. Хандар, әмирҙәр араһында тәхет әсән тартыш, янъял. Эпостың поэтик үҙенсәлектәре. Ҡырҡыу хәл-ваҡиғалар һәм мажаралылыҡ. Әҫәрҙең композицияһы. Теле һәм стиле.

Боронғо һәм урта быуаттар әҙәбиәте

Боронғо төркиҙәр һәм уртаҡ төрки әҙәбиәт.Болғар осоро әҙәбиәте**.**

Ҡол Ғәли. Ҡисса-и Йософ. Урта быуаттар әҙәбиәте.

Йырауҙар һәм сәсәндәр ижады.

Йырауҙар һәм сәсәндәрҙең йәмғиәт тормошонда тотҡан урындары.

һабрау, Асан Ҡайғы, Ҡаҙтуған йырауҙар. Уларҙың тормошо һәм ижады тураһында айырым мәғлүмәттәр, риүәйәттәр.

Сәсәнлек сәнғәте. Сәсәндәрҙең йыраусылыҡ традицияларын дауам итеүе. Исемдәре билдәле һәм әҫәрҙәре хәҙергәсә һаҡланған сәсәндәр.

Ҡобағош сәсән. Унын тормошо һәм ижады хаҡында мәғлүмәттәр. «Аҡмырҙа сәсән менән Ҡобағош сәсәндең әйтешкәне» шиғри әйтеше.

Ҡарас сәсән. Тормошо тураһында риүәйәт. «Аҡша батыр менән әйтешкәне» әйтеше.

Ерәнсә сәсән. Тормошо һәм ижады. «Ерәнсә сәсәндең Әбелхайыр ханға әйткәне» әҫәренең идея-эстетик асылы.

Байыҡ сәсән. Биографияһы. Ижади эшмәкәрлеге. Байыҡ сәсән ижадының халыҡсанлығы, идея юғарылығы, художество көсө.

Буранбай-Йәркәй сәсән. Тормошо һәм ижады. Ҡурайсылыҡ һөнәре һәм үҙе сығарған йырҙары.

Ишмөхәммәт сәсән. Биографияһы. Ижады.

Ғәбит сәсән. Ишмөхәмәт сәсәндең шәкерте. Эпик жанрҙан торған бай репертуары.

Сәсәндәр ижадында фольклор һәм әҙәбиәт традицияларының сағылышы.

XX быуатта халыҡ сәсәндәре: М. Буранғолов, **Ш.** Әминев, Ф. Дәүләтшин, С. Исмәғилев. Улар ижадында фольклор традицияларынан яҙма поэзияға күсеү күренештәре.

Салауат Юлаев

«Яу», «Уҡ», «Егеткә», «Һандуғас», «Зөләйха» шиғырҙары. «Салауат телмәре».

Тормошо һәм яҙмышы. Салауат — башҡорт халҡының легендар батыры һәм сәсән шағиры.Унының шиғырҙарының һаҡланыу тарихы.

Әҫәрҙәренең тематикаһы һәм идея йүнәлеше. Салауат ижадында яҙма поэзия һәм фольклор традицияларының берләшеүе.

Салауаттың йырҙары.

Башҡорт фольклорында, художестволы әҙәбиәтендә һәм сәнғәтендә Салауат образы.

Әҙәбиәт теорияһы. Тарихи шәхес һәм әҙәби герой. Прототип. Тарихи ваҡиға һәм художестволы әҫәр (Степан Злобиндың «Салауат Юлаев» романын миҫалға алыу).

XVIII быуат әҙәбиәтендәге йүнәлештәр

Азатлыҡ өсөн көрәштең әҙәбиәттә сағылышы. Батырша хаты.

Тажетдин Ялсығол.

Ғәбдрәхим Усман.

XIX быуатта Башҡортостанда яҙма һәм баҫма әҙәбиәт

Тарихи – мәҙәни күҙәтеү.Әҙәбиәт торошо.

Һибәтулла Салихов. Ғәли Соҡорой.

Традицион жанрҙар системаһы.

Мифтахетдин Аҡмулла

«Башҡорттарым, уҡыу. кәрәк», «Шиһабетдин Мәржәни Мәрҫиәһе», «Урыным — зиндан», «Инсафлыҡ», «Мәжлесенә ҡарай ғына».

Тормошо һәм ижад юлы. Бала һәм үҫмер сағы: мәҙрәсә йылдары. Аҡмулла башҡорттар, ҡаҙаҡтар араһында. Китаптары.

Халыҡты мәғрифәткә өндәү, феодаль иҫкелеккә, дини фанатизмға ҡаршы көрәш. Аҡмулла поэзияһының төп идея йөкмәткеһе. Шағирҙың сатираһы. Шиғырҙарының идея-эстетик көсө. Аҡмулла — халыҡсан шағир, шиғыр оҫтаһы.

Мөхәммәтсәлим Өмөтбаев

«Йомран иле», «Ҡайышилә йүкә», «Үткән заманда башҡорт ҡыҙҙарының оҙатылыуы», «Башҡорттар».

Тормошо, ғилми, әҙәби һәм ижтимағи эшмәкәрлеге. Старшина булып эшләүе. Халыҡ ходатайы. «Йәдкәр» китабы. Өмөтбаев — мәғрифәтсе һәм шағир. Рус телен һәм мәҙәниәтен ныҡлап үҙләштергән эшмәкәр.

Башҡортостандың тарихы, этнографияһы, фольклоры буйынса хеҙмәттәре. Өмөтбаев—тәржемәсе. А. Пушкиндың «Баҡсаһарай фонтаны» әҫәрен, беренсе булып тәржемә итеүе. Шиғырҙарының тематикаһы. Поэтик эшләнеше.

Ризаитдин Фәхретдин

«Сәлимә», «Әсмә».

Тормошо. Мәҙрәсәлә уҡыуы, уҡытыуы. Дини эшмәкәрлеге: имам, ҡазый, мөфтөй. Журналист. Мәғариф өлкәһендәге эшмәкәрлеге.

Р. Фәхретдин — мәғрифәтсе. Балалар һәм ололар өсөн яҙған нәсихәт китаптары.

Р. Фәхретдин — тарихсы. Уның хеҙмәттәрендә Башҡортостан, башҡорт халҡы тарихының сағылышы. Ул энциклопедист ғалим.

«Сәлимә» повесы. Уҡымышлы ҡыҙ Сәлимә образы. Авторҙың мәғрифәтселек ҡараштарының һүрәтләнеше. Повестың сюжеты, бүтән образдары. Теле һәм стиле.

«Әсмә» повесы. Әҫәрҙең идея-эстетик йөкмәткеһе. Ыңғай образдары (Әсмә, Ғәббәс мулла). Кире образдар. Иҫкелек менән яңылыҡ көрәше. Мәғрифәтселек ҡараштарының тәрәнерәк бирелеше.Повестың жанр үҙенсәлектәре. Сюжеттағы детектив элементтар. Теле һәм стиле.

XX быуат башында әҙәбиәт

XX быуат башында Рәсәйҙә һәм уның бер өлөшө булған Башҡортостанда ижтимағи-сәйәси хәл. Башҡортостанда ижтимағи фекер үҫеше, әҙәби хәрәкәт. Башҡортостанда милли матбуғаттың тыуыуы. Поэзия, проза жанрҙарының үҫеүе. Драматургияның күтәрелеше (Ф. Туйкин, Ғ. Ниязбаев пьесалары). Мәғрифәтселек реализмынан тәнҡитле реализмға күсеү. Романтизм күренештәре.

Сафуан Яҡшығолов

«Башҡорт ағаларыма хитап», «Дим буйы», “Яҙ килеүе”, “Ҡитға”.

Тормошо. Данлы, абруйлы нәҫел-ырыуы. Мәҙрәсәлә уҡыу йылдары. Ауылда имам, мәҙрәсәлә мөҙәрис, мөғәллим булып эшләүе.

Йәшләй әҙәбиәт менән мауығыуҙары. Матбуғатта баҫылған тәүге шиғырҙары.

Шағир поэзияһында башҡорт халҡының боронғо тормошо һәм хәҙерге хәленең тасуирланыуы үҙенсәлектәре. Поэзияһындағы төрлө жанрҙар. Мәҫәлдәре. Рус поэзияһы өлгөләренән өйрәнеүе.

Фәтхелкадир Сөләймәнов

«Башҡорт моңо», «Тимербай ҡурайсы».

Тормош юлы. Даусан, батыр ата-бабалары. Мәктәп, мәҙрәсәләрҙә уҡыу йылдары. Мөғәллимдәр мәктәбен тамамлауы. Башҡортостанда, Ҡаҙағстанда мөғәллимлек эше.

Әҙәби ижады. Шиғырҙарындағы милли тойғолар.

Мәжит Ғафури (8 сәғәт) .

«Себер тимер юлы йәки милләттең хәле», «1906 йылдан 1907 йылға васыят», «1907 йылдың яуабы», «Баҙарға сыҡтым», «Ярлылар йәки өйҙәш ҡатын», «Юҡтырһың да алла!», «Бөтһөн һуғыш!», «Аждаһа», «Икмәк», “Шағирҙың алтын приискаһында”.

Тормошо һәм ижад юлы. Бала сағы. Башланғыс ижадында мәғрифәтселек идеялары. Реакция йылдарындағы ижады.

Лирикаһында хеҙмәт темаһы һәм яңы кеше образы.

Проза әҫәрҙәре. «Ҡара йөҙҙәр», «Тормош баҫҡыстары» повестарында үткән тормошто, революция, йылдарын синфи, киҫкен идеологик көрәш күҙлегенән һүрәтләү. Динде, дин әһелдәрен кире күренеш итеп һүрәтләүгә тәнҡит күҙлегенән ҡарау кәрәклеге.

Әҙәбиәт теорияһы. Художество методы тураһында төшөнсә. Реализм. Тәнҡитле реалиам.

Ш. Бабич

«Халҡым өсөн», «Бай һәм ярлы», «Кем өсөн?», «Бер минут», «Көрәшеп үткәр ҡыҫҡа ғүмереңде», «Көтәм», «Ҡурайҡайға», «Яҙғы йыр», «Башҡорт халҡына көйлө хитап», «Беҙ».

Шәйехзада Бабичтың тормош һәм ижад юлы. «Ғәлиә» мәҙрәсәһендә уҡыуы. Мөғәллимлеге, ижтимағи эшмәкәрлеге.

1914—1915 йылдарҙағы поэзияһы.

Һуғыш осоронда шағирҙың күңел төшөнкөлөгө күренештәре.(«Аптыраған минуттар», «Әйҙә, күңелем»).

Бабич - сатирик.

Февраль революцияһынан һуңғы поэзияһы.

Бабич ижадының һуңғы осоро. Бабич — шиғыр оҫтаһы. Поэзияһының төп үҙенсәлектәре: халыҡсанлыҡ, тәрән мәғәнәлелек, юғары художест-волылыҡ; поэтик теленең, шиғыр төҙөлөшөнөң ябайлығы һәм еңеллеге.

Әҙәбиәт теорияһы. Шиғыр төҙөлөшө тураһында төшөнсә. Шиғырҙа ритм һәм рифма.

Һүрәтләү саралары тураһында VII—VIII- синыфта үтелгәндәрҙе йомғаҡлау, системалаштырыу .

№	Дәрес темаһы	Дәрес һаны	Дата	
			план	фактик
1	Художестволы әҙәбиәт.	1	01.09	
2	Әҙәби мираҫ.	1	05.09	
3	Халыҡ ижады жанрҙары.	1	08.09	

4	Халыҡ ижадының сәсмә формалары	1	12.09	
5	Халыҡ ижадының сәсмә формалары.	1	15.09	
6	Башҡорт халыҡ эпосы йәки ҡобайырҙары	1	19.09	
7	«Урал батыр» эпосы.	1	22.09	
8	«Урал батыр» эпосына анализ	1	26.09	
9	«11Иҙеүкәй менән Мораҙым» эпосы	1	29.09	
10	«Иҙеүкәй менән Мораҙым» эпосы	1	03.10	
11	Ауыҙ- тел әҙәбиәте.	1	06.10	
12	Боронғо ҡулъяҙма әҙәбиәт. Болғар осоро әҙәбиәте. Урта быуат әҙәбиәте	1	10.10	
13	Йырауҙар ижады.Һабрау йырау.Асан Ҡайғы.	1	13.10	
14	Шалғыйыз йырау.Ҡаҙтуған йырау.	1	17.10	
15	XVI-XVIII быуаттар сәсәндәре.Ерәнсә сәсән.Ҡобағош сәсән менән Аҡмырҙа сәсәндең әйтеше.	1	20.10	
16	Сәсәндәр ижады. Ҡарас менән Аҡша сәсәндең әйтеше.	1	24.10	
17	Байыҡ Айҙар сәсән.	1	03.11	
18	Салауат Юлаевтың тормошо һәм яу юлы	1	07.11	
19	Салауат Юлаев – сәсән-шағир,ижады.	1	10.11	
20	Халыҡ ижадында, сәнғәттә һәм әҙәбиәттә Салауат образы	1	14.11	
21	Инша. Башҡорт әҙәбиәтендә Салауат образы	1	17.11	
22	Башҡортостанда боронғо һәм урта быуаттарҙағы ҡулъяҙма әҙәбиәт.	1	21.11	
23	Ҡулъяҙма шиғриәт.	1	24.11	
24	Ҡол Ғәли.Йософ вә Зөләйха ҡиссаһы.	1	28.11	
25	Ҡулъяҙма проза.Һуңғы һартай.Шәжәрәләр.	1	01.12	
26	Батыршаның батшаға яҙған хаты.	1	05.12	
27	Дастансылыҡ традициялары.	1	08.12	
28	Тәуарихтар.Сәйәхәтнәмәләр.Эпистоляр публицистика.	1	12.12	
29	19 быуат әҙәбиәте.Әҙәби бәйләнештәр.	1	15.12	
30	Суфый шағирҙар.	1	19.12	
31	Ҡуҙыйкүрпәс менән Маянһылыу.Әҫәрҙең яҙылыуы һәм авторлығы.	1	22.12	

32	Ҡуҙыйкүрпәс менән Маянһылыу	1	26.12	
33	Ҡуҙыйкүрпәс менән Маянһылыу.	1	29.12	
34	Уҡыу темпын тикшереү.Кл.тыш уҡыу.Аҡбуҙат эпосы.	1	12.01	
35	Зөһрә менән Алдар.	1	16.01	
36	Зөһрә менән Алдар.	1	19.01	
37	Баһауи.Буҙйегет.	1	23.01	
38	XIX быуаттың икенсе яртыһында ижтимағи тормош,мәҙәниәт,әҙәбиәт.	1	26.01	
39	М.Аҡмулланың биографияһы. Башҡорттарым, уҡыу кәрәк.	1	30.01	
40	Аҡмулла ижады. Шиһабетдин Миржани мәрҫиәһе һәм башҡа шиғырҙары.	1	02.02	
41	Аҡмулла поэзияһның төп идея-йөкмәткеһе М.Аҡмулла поэзияһында социаль мотивтар	1	06.02	
42	М.Өмөтбаевтың тормошо.	1	09.02	
43	М.Өмөтбаевтың ғилми-ағартыу эшмәкәрлеге		13.02	
44	М.Өмөтбаевтың әҙәби эшмәкәрлеге М.Ө. публицистика һәм тәржемә өлкәһендәге эшмәкәрлеге. Ижадының әһәмиәте.	1	16.02	
45	Р.Фәхретдиндең тормошо һәм ижад юлы. эшмәкәрлеге	1	20.02	
46	Фәхретдиндың ғилми-ағартыу эшмәкәрлеге.		23.02	
47	Р.Фәхретдин. Әсмә.	1	27.02	
48	Сәлимә.		03.03	
49	Мәғрифәтселек ижады буйынса инша	1	06.03	
50	XX быуат башында ижтимағи тормош,мәҙәниәт,әҙәбиәт.	1	09.03	
51	С.Яҡшығоловтың тормошо һәм ижады.		13.03	
52	С.Яҡшығолов поэзияһы	1	16.03	
53	Закир Һаҙи.Тормошо.	1	23.03	
54	З.Һаҙи ижады.	1	27.03	
55	Ф.Сөләймәновтың тормошо һәм ижад юлы. Ф.Сөләймәновтың әҙәби ижады	1	06.04	
56	Ф.Сөләймәновтың ғилми эшмәкәрлеге	1	10.04	
57	Ф.Сөләймәнов. Тимербай ҡурайсы	1	13.04	
58	Тест һорауҙарына яуап алыу	1	17.04	
59	М.Ғафуриҙың тормошо һәм ижады	1	20.04	
60	Тәүге әҫәрҙәре. Себер тимер юлы	1	24.04	
61	М.Ғафуриҙың 1917 йылдан һуңғы ижады	1	27.04	
62	Ярлылар,йәки өйҙәш ҡатын.	1	04.05	

63	Ярлылар йәки өйҙәш ҡатын.	1	08.05	
64	Кластан тыш уҡыу.Шағирҙың алтын приискыһында.	1	11.05	
65	Ш.Бабичтың биографияһы.	1	18.05	
66	Ш.Бабич – сатирик, шиғыр оҫтаһы	1	22.05	
67	Февраль революцияһынан һуңғы ижады.	1	25.05	
68	Йомғаҡлау.	1	26.05	

10-сы класс өсөн башҡорт әҙәбиәтенән эш программаһы

Эш программаһы түбәндәге норматив –хоҡуҡ документтарына нигеҙләнеп төҙөлдө:

1. « Рәсәй Федерацияһының мәғариф тураһындағы законы» (29.12.2012. №273-ФЗ)
2. Төп дөйөм белем биреү Федераль дәүләт белем биреү стандарты (2010-сы йылдың 17 декабренән № 1897;)

3. Рәсәй Федерацияһының мәғариф һәм фән министрлығы тарафынан тәҡдим ителгән “Төп дөйөм белем биреү учреждениеларында Федераль дәүләт белем биреү стандартына үҙгәрештәр индереү тураһындағы бойороғо” (2015-се йылдың 31 декабренән № 1577).

4. Иманғол төп дөйөм белем биреү мәктәбенең 2024-2025 уҡыу йылына эшләнгән «Уҡыу планы».

Башҡортостан Республикаһы Мәғариф министрлығы тарафынан раҫланған «Башҡорт әҙәбиәтенән программа» нигеҙендә төҙөлдө. (Уҡытыу (туған) башҡорт телендә алып барылған дөйөм белем биреү ойошмаларының 5-11-се кластары өсөн). Төҙөүсеһе М.Б.Юлмөхәмәтов, Өфө: «Китап», 2020.

Эш программаһы 34 сәғәткә иҫәпләнгән (аҙнаға 1 сәғәт).

1.”Башҡорт әҙәбиәте” фәнен 10-сы класта өйрәнеүҙең һөҙөмтәләре.

Төп дөйөм белем биреү мәктәбенең 10-сы класс уҡыусыларының башҡорт әҙәбиәте программаһын үҙләштереүҙә **шәхси һөҙөмтәләре**:

Уҡыусы белергә тейеш:

- шәхестең рухи—әхлаҡ сифаттарын камиллаштырыу,күп милләтле Ватанға һөйөү тойғолары. Башҡорт һәм башҡа халыҡтарҙың әҙәбиәтенә ихтирам тәрбиәләү;
- танып белеү һәм коммуникатив мәсьәләләрҙе хәл итеү өсөн төрлө мәғлүмәт сығанаҡтарын файҙаланыу.

Метапредмет һөҙөмтәләре.

Уҡыусы белергә тейеш:

· проблемаларҙы аңлай белеү, гипотеза ҡуйыу, материалдарҙы структураға һалыу, үҙ позицияһын иҫбатлау өсөн аргументтар һайлау, телдән йәки яҙма текстарҙа сәбәп—эҙемтә бәйләнештәрен билдәләү;

· эшмәкәрлекте үҙ аллы ойоштороу оҫталығы, уны билдәләү.

Фән һөҙөмтәләре.

Уҡыусы белергә тейеш:

· танып белеү (башҡорт халыҡ ижадында һәм башҡа халыҡтарҙың фольклорында, боронғо әҙәбиәт вәкилдәренең, башҡорт яҙыусыларының әҫәрҙәренедә күтәрелгән төп проблемаларҙы аңлау,әҫәрҙәрҙе анализлай белеү);

· ҡиммәт—ориентация сфераһында (башҡорт әҙәбиәте әҫәрҙәренә ҡарата уғыусыларҙың үҙ ҡараштарын булдырыу һәм уларҙы баһалау, автор позицияһын аңл ау. Уға ҡаратаүҙ ҡарашыңды белдереү);

· коммуникатив сферала(төрлө жанрҙарҙа яҙылған әҙәби әҫәрҙәрҙе аңлы итеп уҡыу һәм йөкмәткеһен ҡабул итеү, цитаталар ҡулланып һөйләү белеү, һорауҙарға яуап бирә белеү, яҙма эштәр эшләү);

· эстетик сферала(әҙәби әҫәрҙеэстетик ҡабул итеү, эстетикзауыҡ формалаштырыу).

Планлаштырылған уҡыу предметын, курсын үҙләштереү һөҙөмтәләре

Уҡыусы үҙләштерергә /аңларға тейеш:

- башҡорт әҙәбиәтенең милли мәҙәни сағылышы булыуын аңлау;
- аралашыу процесында кәрәкле һүҙлек запасына эйә булыу, үҙ фекереңде иркен еткерергә өйрәнеү; үҙ телмәреңде үҫтереү һәм уны байытыу күнекмәһен булдырыу.
- проблемаларҙы аңлай белеү, гипотеза ҡуйыу, материалдарҙы структураға һалыу, үҙ позицияһын иҫбатлау өсөн аргументтар һайлау, телдән йәки яҙма текстарҙа сәбәп-эҙемтә бәйләнештәрен билдәләү, һығымталарҙы формалаштырыу;

***белергә тейеш*:**

- художестволы әҫәрҙең яҙылыу дәүере менән бәйләнешен аңлау, унда сағылған ваҡыт, әхлаҡ сифаттары һәм уларҙың бөгөнгө көндә яңырыуын асыҡлау;
- әҙәби әҫәрҙе анализлай белеү, жанрҙарҙы билдәләү, темаһын, идеяһын, әхлаҡ нигеҙен аңлау, уның геройҙарына характеристика биреү, геройҙарҙы сағыштырып ҡарау;
- әҫәрҙең сюжетын, тасуири һүрәтләү сараларын билдәләү;
- әҙәби жанр төшөнсәләрен, уларҙың айырмаларын белеү;
- яҙыусы ижад иткән картиналарҙы, геройҙарҙы ҡылыҡһырлай, мөһим эпизодтарҙы күрһәтә белергә тейеш;
- өйрәнелгән әҫәрҙең сюжетын үҙе аңлағанса һөйләй белеү;
- ятлаған әҫәрҙәрҙе тасуири һөйләү, геройҙарҙы ҡылыҡһырлау, тел-һүрәтләү сараларын билдәләү;
- художестволы әҫәрҙәрҙе тасуири уҡыу, етеҙ һәм дөрөҫ уҡыу, уҡығанды һөйләү, уның буйынса план төҙөү;
- өйрәнелгән әҫәрҙәрҙең авторын, исемен, исемдәрҙең мәғәнәһен;
- өйрәнелгән әҫәрҙәрҙәге ваҡиғаларҙы, сюжетты, геройҙарҙы, геройҙар менән ваҡиғаларҙың үҙ- ара бәйләнешен;
- өйрәнелгән әҫәрҙең ваҡиғалар эҙмә - эҙлелеген;
- уҡыу планында ҡаралған яҙыусы-шағирҙарҙың 8 класс кимәлендә ижадын белеү;

алған белемде, һәләтен практикала һәм көндәлек тормошта ҡулланырға тейеш:

- төрлө жанрҙа ижад итеү: публицистик һәм матур әҙәбиәт стилендә;
- әҫәрҙәрҙең идея йөкмәткеһен тормош менән бәйләп, үҙ ҡылыҡтарыңа баһа бирергә;
- диалог барышында һөйләшеүҙә ҡатнашырға, уның темаһын күҙ уңында тотоп, үҙ фекерен әйтергә, кешенекен тыңларға;
- дәрестең темаһына ярашлы уҡыу мәсьәләһе ҡуйырға, уны сисеү маҡсатында тикшереү эшендә әүҙем ҡатнашырға;
- китап уҡырға ғәҙәтләнеү, ҡыҙыҡһыныу теләген булдырырға; үҙ-үҙеңде һәм тормошто аңлауҙы сығанаҡ итеп ҡабул итергә;

		План буйынса	Фактик

Дәресте ойоштороу формалары: дәрес – әңгәмә, үҙ аллы эш дәресе, түңәрәк өҫтәл дәресе, дәрес-аукцион, дәрес-викторина, дәрес-уйын, дәрес – сәйәхәт, телмәр үҫтереү дәресе, тест үткәреү дәресе

Уҡыу эшмәкәрлеге:

- тыңлау, уҡыу, күҙәтеү, сағыштырыу, предмет тураһында мәғлүмәт алыу ысулдарын асыу;
- диалогта ҡатнашыу;
- әҫәргә, төп геройҙарға характеристика биреү;
- һөйләү, һығымта яһау;
- әҫәрҙәрҙең авторҙары менән танышыу;
- хикәйә төҙөү;
- әҙәби әҫәрҙәр буйынса һорау биреү һәм мәғлүмәт алыу;
- тиҙ, дөрөҫ, йүгерек, аңлы һәм тасуири уҡыу;
- күҙ йөрөтөп, текстың йөкмәткеһен аңлап уҡыу;
- әҙәби әҫәрҙәрҙе ролдәргә бүлеп уҡыу, сәхнәләштереү; телдән һүрәтләү;
- әңгәмә ҡороу.

1	XX быуат әҙәбиәте.Башҡорт совет әҙәбиәтенең формалашыуы.	04.09	
2	Дауыт Юлтыйҙың тормошо һәм йәмәғәт эшмәкәрлеге.Поэзияһы.	11.09	
3	“Ҡарағол”драмаһы.Образдар системаһы.Төп конфликт.	18.09	
4	“Ҡан”романы	25.09	
5	“Ҡан” романында һалдаттар образы.Сюжет.Композиция.Теле.	02.10	
6	БТҮ.Инша.”Д.Юлтый ижадында империалистик һуғышты фашлау.”	09.10	
7	Ә.Вәлиди Туған.Тормошо һәм дәүләт эшмә-кәрлеге.Эмиграциялағы эшмәкәрлеге.Ғилми хеҙмәттәре.	16.10	
8	Ә.Вәлиди Туған-мемуарист.”Хәтирәләр”китабы.Әҫәрҙә башҡорт халыҡ ижадына , этнографияһына күҙәтеү.	23.10	
9	Ә.Вәлиди ижады буйынса викторина.	06.11	
10	М.Буранғолдоң тормош юлы.Сәсән.Фольклор белгесе.Драматург.	13.11	
11	“Башҡорт туйы”Пьесала туй фольклорын файҙаланыу.Буранбай һәм Гөлғәйшә образдары.Пьесаның жанр һәм драматургик үҙенсәлектәре.	20.11	
12	**БТҮ.Инша.“М.Буранғолдоң “Башкорт туйы” әҫәрендә башкорт йолалары бирелеше**.”	27.11	
13	Ғ.Хәйри тормошо.Тәүге ижад осоро.Прозаһы.	04.12	
14	Ғ.Хәйри.”Боролош”романы.	11.12	
15	“Боролош” романында образдар системаһы. Күтәрелгән проблемалар.Жанр тәбиғәте.	18.12	
16	30-сы йылдар әҙәбиәте.	25.12	
17	Һ.Дәүләтшинаның тормош юлы.Башланғыс ижады.	15.01	
18	“Ырғыҙ”романы.Төрлө ҡатлам кешеләре.Төрлө яҙмыштар.Романда башҡорт халҡының тормош-көнкүреше	22.01	
19	Айбулат, Гөлйөҙөм образдары.Замандың төрлө типтары.Романдың эпик киңлеге.Ҡатмарлы композицияһы.Художество көсө.	29.01	
20	**БТҮ.Инша...”Һ.Дәүләтшина- ҡаһарманлыҡ өлгөһө”**	05.02	
21	Әҙәби портреттар.С.Мифтахов.”Дуҫлыҡ һәм мөхәббәт”	12.02	
22	Әҙәби портреттар. Ғ.Сәләм”Бала”поэмаһы	19.02	

23	Әҙәби портреттар.И.Насыри.”Еңелгән ятыу”	26.02	
24	Бөйөк Ватан һуғышы йылдарында башҡорт әҙәбиәте.	05.03	
25	Р.Ниғмәти. Тормош һәм ижад юлы.Башланғыс ижады .Бөйөк Ватан һуғышы йылдарындағы ижады.	12.03	
26	“Һаҡмар ҡыҙы”поэмаһы.	19.03	
27	**“Һинең кәләшеңдең хаттары”поэмаһында мөхәббәт , фронт, тыл берҙәмлегетемалары”Инша.**	26.03	
28	Б.Бикбай.Тормош һәм ижад юлы.30-сы йылдар ижады.”Ҡарлуғас”драмаһы.	09.04	
29	“Ҡарлуғас”драмаһы.”Аҡсәскә”повесы.	16.04	
30	“Аҡсәскә”повесында ғаилә фажиғәһе һәм шәхес яҙмышы	23.04	
31	З.Биишева . Тормош һәм ижад юлы.Тәүге осор ижады. Повестары. Драмалары	30.04	
32	Бөйөк Еңеүҙең75 йыллығына арналған “Окопта яҙылған шиғырҙар” темаһына онлайн дәрес	07.05	
33	З.Биишева.“Кәмһетелгәндәр”,”Оло Эйек буйында”,”Емеш”романдары	14.05	
34	З.Биишева ижады буйынса “Әҙәби ҡунаҡхана”.	21.05	

11-се класс өсөн башҡорт әҙәбиәтенән эш программаһы

Эш программаһы түбәндәге норматив –хоҡуҡ документтарына нигеҙләнеп төҙөлдө:

1. « Рәсәй Федерацияһының мәғариф тураһындағы законы» (29.12.2012. №273-ФЗ)
2. Төп дөйөм белем биреү Федераль дәүләт белем биреү стандарты (2010-сы йылдың 17 декабренән № 1897;)
3. Рәсәй Федерацияһының мәғариф һәм фән министрлығы тарафынан тәҡдим ителгән "Төп дөйөм белем биреү учреждениеларында Федераль дәүләт белем биреү стандартына үҙгәрештәр индереү тураһындағы бойороғо" (2015-се йылдың 31 декабренән № 1577).
4. Иманғол төп дөйөм белем биреү мәктәбенең 2024-2025 уҡыу йылына эшләнгән «Уҡыу планы».

Башҡортостан Республикаһы Мәғариф министрлығы тарафынан раҫланған «Башҡорт әҙәбиәтенән программа» нигеҙендә төҙөлдө. (Уҡытыу (туған) башҡорт телендә алып барылған дөйөм белем биреү ойошмаларының 5-11-се кластары өсөн). Төҙөүсеһе М.Б.Юлмөхәмәтов, Өфө: «Китап», 2020.

Эш программаһы 34 сәғәткә иҫәпләнгән (аҙнаға 1 сәғәт).

1."Башҡорт әҙәбиәте" фәнен 11-се класта өйрәнеүҙең һөҙөмтәләре.

Төп дөйөм белем биреү мәктәбенең 11-се класс уҡыусыларының башҡорт әҙәбиәте программаһын үҙләштереүҙә **шәхси һөҙөмтәләре**:

Уҡыусы белергә тейеш:

- шәхестең рухи—әхлаҡ сифаттарын камиллаштырыу,күп милләтле Ватанға һөйөү тойғолары. Башҡорт һәм башҡа халыҡтарҙың әҙәбиәтенә ихтирам тәрбиәләү;
- танып белеү һәм коммуникатив мәсьәләләрҙе хәл итеү өсөн төрлө мәғлүмәт сығанаҡтарын файҙаланыу.

Метапредмет һөҙөмтәләре.

Уҡыусы белергә тейеш:

· проблемаларҙы аңлай белеү, гипотеза ҡуйыу, материалдарҙы структураға һалыу, үҙ позицияһын иҫбатлау өсөн аргументтар һайлау, телдән йәки яҙма текстарҙа сәбәп—эҙемтә бәйләнештәрен билдәләү;

· эшмәкәрлекте үҙ аллы ойоштороу оҫталығы, уны билдәләү.

Фән һөҙөмтәләре.

Уҡыусы белергә тейеш:

· танып белеү (башҡорт халыҡ ижадында һәм башҡа халыҡтарҙың фольклорында, боронғо әҙәбиәт вәкилдәренең, башҡорт яҙыусыларының әҫәрҙәренедә күтәрелгән төп проблемаларҙы аңлау,әҫәрҙәрҙе анализлай белеү);

· ҡиммәт—ориентация сфераһында (башҡорт әҙәбиәте әҫәрҙәренә ҡарата уғыусыларҙың үҙ ҡараштарын булдырыу һәм уларҙы баһалау, автор позицияһын аңл ау. Уға ҡаратауҙ ҡарашыңды белдереү);

· коммуникатив сферала(төрлө жанрҙарҙа яҙылған әҙәби әҫәрҙәрҙе аңлы итеп уҡыу һәм йөкмәткеһен ҡабул итеү, цитаталар ҡулланып һөйләү белеү, һорауҙарға яуап бирә белеү, яҙма эштәр эшләү);
· эстетик сферала(әҙәби әҫәрҙеэстетик ҡабул итеү, эстетикзауыҡ формалаштырыу).

Планлаштырылған укыу предметын, курсын үҙләштереү һөҙөмтәләре

Уҡыусы үҙләштерергә /аңларға тейеш:

- башҡорт әҙәбиәтенең милли мәҙәни сағылышы булыуын аңлау;
- аралашыу процесында кәрәкле һүҙлек запасына эйә булыу, үҙ фекереңде иркен еткерергә өйрәнеү; үҙ телмәреңде үҫтереү һәм уны байытыу күнекмәһен булдырыу.
- проблемаларҙы аңлай белеү, гипотеза ҡуйыу, материалдарҙы структураға һалыу, үҙ позицияһын иҫбатлау өсөн аргументтар һайлау, телдән йәки яҙма текстарҙа сәбәп-эҙемтә бәйләнештәрен билдәләү, һығымталарҙы формалаштырыу;

***белергә тейеш*:**

- художестволы әҫәрҙең яҙылыу дәүере менән бәйләнешен аңлау, унда сағылған ваҡыт, әхлаҡ сифаттары һәм уларҙың бөгөнгө көндә яңырыуын асыҡлау;
- әҙәби әҫәрҙе анализлай белеү, жанрҙарҙы билдәләү, темаһын, идеяһын, әхлаҡ нигеҙен аңлау, уның геройҙарына характеристика биреү, геройҙарҙы сағыштырып ҡарау;
- әҫәрҙең сюжетын, тасуири һүрәтләү сараларын билдәләү;
- әҙәби жанр төшөнсәләрен, уларҙың айырмаларын белеү;
- яҙыусы ижад иткән картиналарҙы, геройҙарҙы ҡылыҡһырлай, мөһим эпизодтарҙы күрһәтә белергә тейеш;
- өйрәнелгән әҫәрҙең сюжетын үҙе аңлаганса һөйләй белеү;
- ятлаған әҫәрҙәрҙе тасуири һөйләү, геройҙарҙы ҡылыҡһырлау, тел-һүрәтләү сараларын билдәләү;
- художестволы әҫәрҙәрҙе тасуири уҡыу, етеҙ һәм дөрөҫ уҡыу, уҡығанды һөйләү, уның буйынса план төҙөү;
- өйрәнелгән әҫәрҙәрҙең авторын, исемен, исемдәрҙең мәғәнәһен;
- өйрәнелгән әҫәрҙәрҙәге ваҡиғаларҙы, сюжетты, геройҙарҙы, геройҙар менән ваҡиғаларҙың үҙ- ара бәйләнешен;
- өйрәнелгән әҫәрҙең ваҡиғалар эҙмә - эҙлелеген;
- уҡыу планында ҡаралған яҙыусы-шағирҙарҙың 8 класс кимәлендә ижадын белеү;

алған белемде, һәләтен практикала һәм көндәлек тормошта ҡулланырға тейеш:

- төрлө жанрҙа ижад итеү: публицистик һәм матур әҙәбиәт стилендә;

- әҫәрҙәрҙең идея йөкмәткеһен тормош менән бәйләп, үҙ ҡылыҡтарыңа баһа бирергә;
- диалог барышында һөйләшеүҙә ҡатнашырға, унығ темаһын күҙ уңында тотоп, үҙ фекерен әйтергә, кешенекен тыңларға;
- дәрестең темаһына ярашлы уҡыу мәсьәләһе ҡуйырға, уны сисеү маҡсатында тикшереү эшендә әүҙем ҡатнашырға;
- китап уҡырға ғәҙәтләнеү, ҡыҙыҡһыныу теләген булдырырға; үҙ-үҙеңде һәм тормошто аңлауҙы сығанаҡ итеп ҡабул итергә;

Дәресте ойоштороу формалары: дәрес – әңгәмә, үҙ аллы эш дәресе, түңәрәк өҫтәл дәресе, дәрес-аукцион, дәрес-викторина, дәрес-уйын, дәрес – сәйәхәт, телмәр үҫтереү дәресе, тест үткәреү дәресе

Уҡыу эшмәкәрлеге:

- тыңлау, уҡыу, күҙәтеү, сағыштырыу, предмет тураһында мәғлүмәт алыу ысулдарын асыу;
- диалогта ҡатнашыу;
- әҫәргә, төп геройҙарға характеристика биреү;
- һөйләү, һығымта яһау;
- әҫәрҙәрҙең авторҙары менән танышыу;
- хикәйә төҙөү;
- әҙәби әҫәрҙәр буйынса һорау биреү һәм мәғлүмәт алыу;
- тиҙ, дөрөҫ, йүгерек, аңлы һәм тасуири уҡыу;
- күҙ йөрөтөп, текстың йөкмәткеһен аңлап уҡыу;
- әҙәби әҫәрҙәрҙе ролдәргә бүлеп уҡыу, сәхнәләштереү; телдән һүрәтләү;
- әңгәмә ҡороу.

№	Темалар	Сәғәт һаны	План.дата	Фактик дата
1	Хәҙерге башҡорт әҙәбиәте. Хәҙерге поэзия.	1	04.09	
2	М.Кәрим. Тормош юлы һәм ижады.	1	11.09	
3	М.Кәрим.«Мин фронтҡа китәм, иптәштәр!», «Башҡорт халҡына яуап хат».	1	18.09	
4	М.Кәрим. «Ҡара һыуҙар» поэмаһы.	1	25.09	
5	М.Кәрим. «Оҙон-оҙаҡ бала саҡ» повесы.	1	02.10	
6	М.Кәрим. «Ай тотолған төндө» трагедияһы.	1	09.10	
7	М.Кәрим. «Ташлама утты, Прометей!» трагедияһы.	1	16.10	
8	Р.Ғарипов.Тормош юлы һәм ижады.	1	23.10	

9	Р.Ғарипов «Интегралдар поэмаһы».	1	06.11	
10	Р.Ғарипов. «Табыныу» поэмаһы.	1	13.11	
11	Хәҙерге проза.	1	20.11	
12	Ә.Хәким. Тормошо һәм ижады.	1	27.11	
13	Ә.Хәкимов –романист. «Өйөрмә» романы.	1	04.12	
14	Ғ.Хөсәйенов. Тормошо һәм ижады.	1	11.12	
15	Ғ.Хөсәйенов. «Тормош» китабы (парсалар).	1	18.12	
16	Ғ.Хөсәйенов. «Рудасы Исмәғил Тасим улы» повесы.	1	25.12	
17	Ғ.Хөсәйенов. «Ҡанлы илле биш» романы.	1	15.01	
18	Р.Бикбаев. «Һыуһаным-һыуҙар бирегеҙ!» поэмаһы.	1	22.01	
19	Р.Бикбаев. «Халҡыма хат» поэмаһы.	1	29.01	
20	Хәҙерге әҙәбиәт ғилеме һәм тәнҡит. Әҙәби портреттар.	1	05.02	
21	Н.Мусин. Тормошо һәм ижады.	1	12.02	
22	Н.Мусин. «Мәңгелек урман» дилогияһы.	1	19.02	
23	Н.Мусин. «Шайтан ҡуласаһы» повесы.	1	26.02	
24	А.Абдуллин. «Ун өсөнсө председатель» драмаһы.	1	05.03	
25	Р.Солтангәрәев. «Ғүмер» , «Тыуған йорт» хикәйәләре.	1	12.03	
26	Р.Солтангәрәев. «Хамбал», «Ҡиәмәтлек кейәү»хикәйәләре.	1	19.03	
27	Д.Бүләков. «Ғүмер бер генә» романы.	1	26.03	
28	Х.Назар. Тормошо һәм ижады. «Шәмсыраҡ» поэмаһы.	1	09.04	
29	Яҙма эш. «Ғүмер бер генә, уны беҙ лайыҡлы йәшәргә тейеш».	1	16.04	
30	Бөтә үтелгәндәр буйынса тест.	1	23.04	
31	Үтелгәндәр буйынса йомғаҡлау.	1	30.04	
32	Йомғаҡлау дәресе	1	07.05	
33	Йомғаҡлау дәресе	1	14.05	

34	Йомғаҡлау дәресе	1	21.05	